

MAKSA MIHÁLY TÁLAS

(1851—1908)

A „tálas” fogalma a néprajzi irodalomban Kiss Lajos a hódmezővásárhelyi tálasságról szóló tanulmányához fűződik, amely 1914—1916 között jelent meg és máig a legalaposabb leírása a magyar fazekasmesterségnek.¹ Kevésbé ismert Kiss Lajosnak a szegedi egyetem kiadásában megjelent munkája, a vásárhelyi tálasok társadalmi viszonyairól, életkörülményeiről.² Ebben a második tanulmányban Kiss Lajos felsorolja a város híresebb mestereit városrészenként és az újvárosiak között — de nem különös hangsúllyal — a Maksa nevet is megemlíti.

Maksa Mihály nevére e sorok írója a Néprajzi Múzeum vásárhelyi edényeinek tanulmányozásakor figyelt fel 1953-ban, amikor Wiener Tibor műgyűjtő százszáz tárgyból álló vásárhelyi kerámia gyűjteményét leltározta.

Jórészt ez a gazdag anyag tette lehetővé 1954-ben a Néprajzi Múzeum vásárhelyi évszamos cserépedényeinek feldolgozását.³ Akkor hét edény volt a Néprajzi Múzeumban, melyen „Maksa Mihály tálas” aláírás szerepelt, és ennek alapján összesen 24 darabot tulajdoníthatunk neki. Különösen egy páratlan darab vált ki, amelyet Csilléry Klára gyűjtött 1950-ben Vásárhelyen: fortélyos kancsó. Olyasféle, mint a csalikorsó, de nem kerekszájú, hanem összenyomott kancsósájú (vásárhelyi nevén „mihók”). Díszítménye pöttyökből alakított szőlőfürt, fenekén a következő felirat: „1871 Készítette Maksa Mihály ezen Mihókot a' gölöncsér ifjúság számára midőn Tóth József volt a czéh mester.” (55. sz. I. t. 1—2.). 1959-ben a „Magyar népi cserépedények” kiállítása alkalmával Maksa Mihály edényei különálló vitrinben foglaltak helyet, s mellette ott állt korongja is.⁴ Ez a különlegesen szép szerző szám egyik újvárosi tálasnál volt, akinek apja Kiss Zoltán, Maksa Mihály műhelyében dolgozott. „Különös mester volt, mindent úgy megcsinált” — emlékezett vissza Kiss Zoltán és elmondotta, hogy Maksa leánya, Júlia, özv Aracsi Imréné még az apai házban lakik Újvárosban, a Szoboszlai úton. Aracsinéval 1955-ben sikerült beszélni, egy év múlva azután meghalt.

Ki volt ez a „különös” tálas, aki ilyen tudatosan vállalta műveit? Erre a kérdésre elsősorban leánya adott feleletet. Életét röviden össze lehet foglalni: 1851-ben született, másfélholdas szegényparaszt fia. Pap akart lenni, egy osztály híján elvégezte a gimnáziumot. Szülei ekkor meghaltak, saját kenyerére lett utalva. Maksa Istvánhoz, testvérbátyjához állt be a mesterséget tanulni. 1871-ben, húsz éves korá-

¹ *Kiss Lajos*, A hódmezővásárhelyi tálasság. NÉ. XV. (1914) 248; XVI. (1915) 51; XVII. (1916) 72.

² *Kiss Lajos*, A hódmezővásárhelyi tálasság története. Dolgozatok a m. kir. Ferenc József tud. egy. Archeológiai Intézetéből. II. (1926) 185. Újkiadás: Vásárhelyi kistükör, Budapest. 1964.

³ *Kresz Mária*, Évszamos hódmezővásárhelyi cserépedények a Néprajzi Múzeumban. NÉ. XXXVI. (1954) 12.

⁴ *Kresz Mária*, Magyar népi cserépedények kiállítása a Néprajzi Múzeumban. NÉ. XLIII. (1961) 141.

ban szabadult fel, ekkor csinálta a fent említett mihókot. Felszabadulása után házat szerzett, megnősült, 13 gyermeknek lett apja, de gyermekei, két leány kivételével, mind vagy csecsemőkorukban, vagy ifjúkorban meghaltak. „Született-halt” — mondja leánya. „Éjt nappallá téve dolgozott, hogy fenntartsa azt a kis ‚van’-t”. Nem sokáig bírta, 1908-ban, 57 éves korában meghalt.

Leányánál fennmaradt három füzete. Az egyik diákkori latinfüzet, a másikba krónikaszerűen bejegyezte minden év jeles eseményeit. Legérdekesebb a harmadik füzet: „Igaz és tökéletes beszédek” címen gondolatait, imádságokat írt bele, bibliai-idézeteket, kedves verseinek sorait. Cseréptárgyai közül eddig 32 szignált darab ismeretes és ennek alapján egyelőre összesen több, mint 80 edényről tételezhető fel, hogy keze munkája. Művei, feljegyzései, valamint leánya visszaemlékezése együttesen ritka alkalmat nyújtanak, hogy egy kiváló magyar tálas szellemét és művészetét megismerjük.

Munkája szervesen kapcsolódik Hódmezővásárhely és ezen belül Újváros fazekasmesterségébe. Újvárosban belül szűkebb kört jelenthetett a Maksa család és ezen belül újra egyénit, sajátost Mihály. Mesterének, testvérbátyjának, Istvánnak edényeit is ismerjük és az ő leánya, Judit, özv. Molnár Lajosné is jól emlékezett még apjára, apja mintáira. 1955-ben a Tornyai János Múzeumban (a népművészeti kiállítás rendezése során) a két idős unokatestvér, Judit és Júlia megtekintették a múzeum cserépgyűjteményét és elmondották, hogy melyik darabban ismerik fel apjuk kezemunkáját.

Az alábbiakban a család egyes tagjainak hitelesíthető edényeit ismertetjük, hogy végezetül Mihály életére, gondolataira és műveire térjünk rá.

Négy Maksa testvér volt és ezek közül hárman voltak tálasok: István, János és Mihály. A negyedik testvér, József is beállt tálasnak 1882-ben, de fiatalon halt meg 1887-ben, 30 éves sem volt. (Vö. az ő nevét viselő butellát 1885-ből.)⁵ A legidősebbnél, Istvánnál tanulta mind János, mind Mihály a mesterséget, István pedig leánya visszaemlékezése szerint Szakmári Mihálynál tanult, Susán városrészben. Hatással lehetett Istvánra az apósa is, Varsányi Mihály (1801—1891) újvárosi tálas, akinek Judit nevű lányát 1862-ben vette feleségül. Varsányi gyermekei közül is kettőből lett „göröncsér”: Sándor (szül. 1847) és Bálint (1851—1900).

Varsányi Mihálynak egy külső oldalán díszített „*leveles tálja*” fennmaradt unokájánál, Maksa Juditnál, és ez jelenleg a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumban van kiállítva (I. t. 3.). Ez a tál azért jelentős számunkra, mert középminőségű, a pöttyökből alakított szőlőfürtöt viszontlátjuk Maksa Mihály fent említett fortélyos mihókján és más edényeire is jellemző a sötét alapra csepegtetett nagy fehér pötty. A pöttyök lágyan folynak bele a sötét alapba. Ezt szándékosan idézték elő, Maksa Judit magyarázata szerint: „abba a friss-gyöngé festékbe csöpögtették bele, hogy így alászaladjon”. Mindegyik pötty közepét kis zöld pont élénkíti. „az viszi föl”, ez jól látszik a tál kisebb méretű párján. A leveses tálát Varsányi Mihály még legénykorában, 1862 előtt készítette. Technikája szerint abból az időből való, amikor már elhagyták a század első felére Vásárhelyre oly jellegzetes vasoxidos „sárga máz” használatát, és e helyett csak szintelen „fehér” mázzal fedték az edényt.

Varsányi Mihály gyermekei közül Bálint lett tálas (1851—1900), ő több edényt ajándékozott a vásárhelyi múzeumnak, ezekből is vissza lehet következtetni a család stílusára.

⁵ Népr. Múz. 53. 61. 384.

Van egy 1882 augusztus 16-ra keltezett butella „Maksa József tálas” aláírással, de a butella jellege és az írás teljesen Maksa Mihályra vall. Ügylátszik testvére helyette készítette e darabot. A butella Halmi Pál számára készült, a felirat „Szentseges Úr Isten Magyarok Istene” kezdetű vers.

1. Csalikancsó, „mihók”, Maksa Mihály 20 éves korában, 1871-ben készítette.

2. Az előbbi csalikancsó aljának felirata.

3. Varsányi Mihály „leveses tála” az 1850-es évekből, a fenti csalikancsó mintájának előzménye.

4. Csalikancsó, „rejtélyes kancsó”, 1888, id. Maksa István munkája.

Maksa István (1840—1902, de csak 1892-ig dolgozott) lett a leghíresebb a *Maksa* testvérek közül, *Kiss Lajos* is őt sorolja fel az ismertebb régi tálások között. Korábban a *Kis utcában* lakott, majd 1878-ban vette meg a *Déliabab utca 7. számú házát*, a város szélén, már a töltés mellett, ahol egymást érik a tálasműhelyek. Ebben a házban élt haláláig s itt élt leánya, *Judit* is, a mi adatközlőnk. Három korong forgott a műhelyében, mindig volt egy-két segéd, néha inas is. Beépített „égetője” volt, ezt nagysága szerint 1200-as kemencének mondták, de voltaképpen kereken 1300 edény fért el benne, amely a következőképpen oszlott meg: „22 első tál, 22 második tál, 22 nagyuras tál, 30 nagy leveses tál, 50 kis leveses tál, 100 porciós tál, 100 pici tál, 100 piri tál, 250 piri tányér, 250 piri csésze, 100 uras csésze, 250 kis csésze.” Tulajdonképpen 1296 edény.

„Akkor még csübe égettek, legalul nagyja. Tetején bögre, vagy leborogatták kis csészével. Sokszor olyan ragacsos volt, alig tudtuk szétvenni”, — emlékezik vissza *Judit*, a kemencébe való rakodásról. „*Borítva* nem olyan ragacsos” — fűzi hozzá. (A „csöbe” égetés a tálak függőleges elrendezését jelenti, szemben a később elterjedt vízszintes elhelyezéssel, a „borítva” rakodással.⁶) Fennálló edényt csak ősszel, télen csináltak. Karácsony után egy kis szünetet tartottak, januárban elkezdtek „a padlásra dolgozni”, bögrét, szilkét csináltak februárig. Akkoriban Újvárosban még a férfiak virágoztak. *Maksa István* kereken 25 évig, 1892-ig egy békési kereskedőnek, *Félix Teréznek* szállított, edényei tehát jórészt *Békés* megyében terjedtek el.

Két testvérén kívül nála tanult *Lázi István* (akinek később nagyon nagy műhelye lett), *Orbán Mihály*, *Mucsi János*, *Varga* és mások. Négy gyermeke közül *István* fia (1872—1932) szintén tálás lett. Leánya, *Judit* Újváros egyik legismertebb íróasszonya, de nem a régi minták művelője. Fialat leány volt, amikor 1896 telén az agyagipari gyakorlóiskola megnyílt, ahova három hónapig járt (novembertől februárig). *Hartmann Pál* festőművésztől tanulta az új mintákat, nagyon szépen haladt és meg voltak elégedve vele. Még van néhány dísztlálja, amit az iskolában e tanfolyamon „magyaros” mintákkal festett. Későbbi stílusa azonban elüt ezektől és a gyári köedény hatását mutatja, naturalisztikus rózsacsokrokat festett ecsettel. Bár *Judit* félszázadig újdívatú mintákat festett, mégis oly kitűnő maradt vizuális memóriája, hogy ilyen hosszú idő után, 1955-ben, kérésre fel tudta idézni apja tál-tányér mintáit és azokat le tudta rajzolni. „Az én apámnak az volt a legkedvesebb, a magyar korona, egyik oldalán cserág, másik oldalán makkág, a kakas, tulipán, kosaras virág, madár faágon” (II. t.). A házban és a szomszédoknál még maradt néhány edény, amelyeket *Maksa István* csinált és a fenti mintákat megtaláljuk a mester volt segédjeinek, tanítványainak munkáján is.

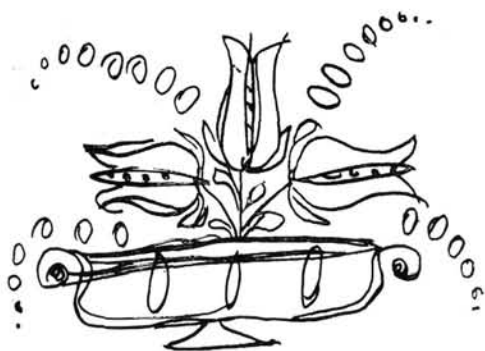
Maksa István edényeinek áttekintését először a *tálás edénnyel* kezdjük. Ezt mindig nagy tömegben csináltak, felirat nélkül, így pusztán a minta alapján nagyon nehéz őket mesterhez kötni. E darabokat kevésbé gyűjtötték, a használatban jobban elkoptak, eltörtek, mint az inkább megbecsült egyedi darabok. *Judit* szerint a tálak általában „sárgák” voltak, meg fehérek. (A „sárga” alatt a zsemlyeszínű festéket kell érteni, a *Dud* községből hozott ún. „dudi föld”-et. A „fehér” szín sárgásfehér árnyalatú és „pécsi földből” készült, szemben az 1900-as években elterjedt „recski föld” fehérebb színével.) *Maksa István* legkedvesebb mintáját, a magyar címet látjuk viszont egy félméteres „*első tál*”-on, amely szomszédjánál maradt meg (2. sz. III. t. 1.).

⁶ *Kresz Mária*, *Fazekas, korsós, tálás*. Ethn. LXXI. (1960) 297.

II. Id. Maksa István tál-tányér mintái, leánya, Maksa Judit rajzolta emlékezet után 1955-ben.
„Kakas”, „magyar korona”, „kosaras virág”, „tulipán”, „madár ágon”.

őv Molnár Lajosé
Maksa Judit

A *szilkék, bögrék* Maksa Judit szerint szintén „sárgák” vagy „fehérek” voltak, de lehettek „feketék” (sötétbarna), vagy pedig „félíg barna, félíg sárga”.

A *kanta* lehetett mázatlan, sárga és zöld mázfoltokkal. Ez volt az ún. „mázvirágos” kanta. Mindig fődővel készült és mindig párosan. Mázvirágos kanta maradt a szomszédban, de Judit szerint nem a mester, hanem valamelyik segédje csinálhatta. A kantán tehát megmaradt a múlt század első felére még oly jellemző sárgamáz használata. (A sárga mázat meg kell különböztetni a fent említett újabb eredetű földfestékből, a „dudi földből” készített sárgától.) Maksa Judit szerint apja sárgamázast csak „folyóedénybe” csinált és megkülönbözteti a folyóedénytől a „babramunkát”. „Ha olyan babramunkát csinált, azt bekarcolta és zöld mázzal öntötte le”, — a zöld tehát a kivételes, egyedi edény színe volt, elsősorban a butellák színe.

Maksa Istvántól szignált *butellát* nem ismerünk, de házában maradt egy 1894-es darab, mely Judit szerint az ő műve (9. sz.). „Jó atyám csinálta, házi szükségletre”. Technikáját (nemzetközi szóval *sgraffiato*) így magyarázza: „leöntik fehérrel, lyuggalóval karcolják, leöntötték zölddel”.

*„Zöld butéla az én nevem
mikor pálinka van benem
de ha pálinka nincs benem
mindjá cserép az én nevem”*

A vers fölött és alatt egy-egy körzővel rajzolt félkör van, egyenes oldalával befelé, ferdén bekockázva. A butella másik lapján ugyanilyen félkörök közé írta az évszámot, alatta és fölötte ügyetlenül kígyóvonalat húzott, ún. „halálfog”-at. A keskeny oldalára szintén kígyóvonalat rajzolt.

Több butella felírata és mintázata teljesen megegyezik a fenti darabbal és ezért ezeket szintén Maksa Istvánnak tulajdonítjuk (1—15. sz.). Mindegyiken nagyon jellegzetes az *I* számjegy írása. Feltűnő azonban, hogy ezeken nem „butéla”, hanem „butyéla” az edény neve. Némelyiken a vers:

*„Az én nevem butyéla
benem van a pálinka
igyál pajtás belőle
csak föl ne bukjal tőle
virát.”*

A pálinkás „*butykost*” (butykoskorsót) is egyszín zöldre öntötte. „Az a karcolt minta volt rajta, mint a butyelán, meg a betű.” Ilyen nem maradt fenn.

István munkája közül legfontosabb számunkra egy zöld *csali kancsó*, a „*mihók*”. Formája ugyanolyan, mint Mihály 1871-ből való darabja (1. sz. I. t. 4.). A száj alatti rész áttört, ez világos színű, az áttörés alatt cső vezet körül, tele csecsekkel. Füle is cső és a fenékszőgben körül is cső van. Neve Judit szerint „*rejtélyes kancsó*”. „Mikor jött a társaság, akkor bevittek benne bort és aki nem tudta a titkát, nem tudott belőle inni. Így szórakoztak akkor disznóölésen, névestén.” 1888-ra datált, ezért nem tudjuk, hogy Mihály vette át ezt a formát mesterétől, vagy talán István vette át tőle. A rejtélyes kancsó mindenesetre egyedülálló edényforma, e két darabon kívül több ilyen nem ismerünk, bár a két forma, amely ebben egyesül, a kerek-szájú fortélyos csalikorsó és az összenyomott szájú kancsó külön-külön nagymúltú és széles elterjedtségű edény.

1. Nagy tál, „első tál”,
id. Maksa István munkája.

2. Hordókulacs, „hathordó”, id. Maksa
István nevével, 1880.

3. Szilke, „komaszilke”, id. Maksa Istvánné
Varsányi Judit betüivel, 1893, ifj. Maksa
István munkája.

4. Tányér, ifj. Maksa István munkája.

Egyszerű zöld kancsó, „*mihók*” is maradt fenn Maksa István műhelyéből (5. sz. I. t. 4.). „Mihókot csak rendelésre csináltak, kész árú nem volt, mert az csak nem kellett úgy mindenkinek, mert az nem olyan használt cikk volt.”

Az egyetlen tárgy Maksa István nevével hat kis hordóból formált zöldmázás „*hordókulacs*” 1880-ból (8. sz. III. t. 2.). A számjegyek írása ugyanolyan, mint az előbb említett butellán; feltételezhetően magamagának csinálta. Karcolt felírata a hordócskákra van elosztva: „Maksa Istváné ez a Hordókulacs készítöttem 1880dik évbe Január 12dik napján”, az utolsó hordócskára pedig kis hármás virág jutott. Tülső oldalán következő a felírat:

„*Hathordóból iszok most
ki nem hiszi néze most
Igyunk rája
úgy is elnyel
a sír szája
Ott lesz nekünk
fárat testünk
csendes hazája
re re re
vájon egészségire*”

Teljesen felszijazott, fadugóval ellátott szép edény.

Maksa Istvánnak tulajdonítható kulacsról nem tudunk, bár leánya emlékezik, hogy csinált ilyet, közepűtt rozettával: „mikor meg van lapitva a kulacs. horpadt metszéssel.”

A körzővel előrajzolt áttörést, „*körmetszést*” más tárgyakra is alkalmazta. Csinált metszett „*csörögés tálat*”, *fésűtartót*. Judit szerint a Tornyai Múzeum két finomművű *varrókosara* az ő munkája (6. és 7. sz.).

Ajándéktárgy volt a fődővel ellátott *bödön*. Egy 1870 szeptember 20-án készült zöld bödön fennmaradt házában, a számjegyek és az írás megegyezik a butellákon és a hordókulacson látottakkal (4. sz.). A fődő már elveszett, de gombos fődő volt. Bödönre olyan fődőt is szoktak csinálni, amelynek fogója kutya vagy macska alakú.

Még egy apróság, saját házából: hosszú, keskeny „*ablakrályú*”, az ablakpárkányra tették, kis rongyot bele és abba folyt a pára. Ilyent ajándékba is csinált ismerősöknek, „mer nagyon helyes volt” (16—18. sz.).

Hogy az ő műhelyében készült játék vagy nem, az nem biztos, de bizonyos, hogy Maksa Judit maga is tudott játékedényt korongozni.

Megmaradt Maksa István házában *kéménygombja*, „ez mutatta, hogy itt cse-repes van ebben a házban”. Világos zöld színű, tornyos formájú, alja vázaszerű és rányomott agyaggombokkal telerakott (19. sz.).

Szerszámai közül a Néprajzi Múzeumban van a körzője, ezt főleg a mázórló beállításánál használta. Rajta vannak betűi: „M. I.”⁷ Ugyancsak a Néprajzi Múzeumba került az edények szárításánál használt két „*lázsaifa*”, mindegyiken hét „*fog*”, a polcok tartására.⁸

Maksa István műveinek meghatározásánál nehézséget jelent, hogy nem tudjuk elég világosan elválasztani munkáját fiának edényeitől. A házból került ki egy

⁷ Népr. Múz. 55.5.2.

⁸ Népr. Múz. 63.57.4.1-2.

nagy „komaszilke”, „ételhordó”, Varsányi Judit nevét jelző „VJ” betűvel és az 1893-as évszámmal (22. sz. III. t. 4.). Maksa Judit szerint ezt az edényt már nem az apja csinálta, hanem annak fia, *ifjabb Maksa István*. A szilke fehér, pécsi földdel festett, díszítése tarka, szája sárgába volt mártva, a legszéle zöldbe, alul nemzeti csík van, felül zöld csík, a kettő között kis virág, — így írja le Judit az edényt. Virágozása finom és aprólékos, sok kicsi zöld ponttal, még a betűk is pontokból valók. Ugyanilyen aprólékos virágozású tányérok is maradtak meg Maksáék szomszédságában (21. sz. III. t. 4.), és előkerültek más tárgyak is, több zöldmázas edény, köcsög, butykos, szilke, bögre. A zöld szín azonban valamivel világosabb árnyalatú, mint id. Maksa István darabjainál. A fiatalabb Maksa István 1932-ig dolgozott, de még az első világháború előtt elérte őt az agyagipari tanműhely hatása, az ólompapír patronnal való lélektelen festés, — ezt tanúsítja egy bödön, melyet 1908-ban ajándékozott egy másik tálás házasságára (24. sz.).

Maksa István műhelyéből legalább nyolc tálás került ki, fiával és testvéreivel együtt, így hatása szélesben elterjedhetett Újváros mesterei között. Van néhány edény, mely feltételezhetőleg Maksa István műhelyében készült, vagy annak hatása alatt. Egy szép kulacs és egy butella egyik legényének *Mucsi János*nak nevét viseli; Maksa Judit úgy véli, hogy e két edényt apja csinálta a legénynek.⁹ *Lázi István* butellái is bizonyos rokonságot mutatnak, s a Lázi műhelyre jellemző szöveg a Maksa családnál is gyakori.¹⁰ Talán *Orbán Mihály* műve egy kakasos fekete tányér.¹¹

*Maksa János*ról viszonylag kevesebbet tudunk, mert útódja nem maradt. Ő is a Délibáb utcában lakott, mint István. Úgy mondják, ő vitte legkevesebbre: „a János bátyánk már nem szerette úgy a mesterségét, mint ez a kettő. Ott nem ment annyira az ipar, ott enyhébben, lanyhábban dolgoztak.” Segéd nem volt, csak a család és darabszámos munkás.

Őt szignált butelláját ismerjük (25—29. sz. IV. t. 1.), és ennek alapján még kettőről tételezhetjük fel bizonyosan, hogy az ő munkája (30—31. sz.). Nem lehetett jelentéktelen tehetség, butelláinak rajza mutatja, hogy benne is jó művészi hajlam rejtőzött, a mintákat még szebben és egyénibben karcolta, mint testvérei. Két butelláján ágas-virágos fát látunk apró madarakkal, kiegyensúlyozott, aszimmetrikus kompozícióban (31. sz. IV. t. 2.). A szimmetria különben sem jellemző reá, az évszám, felirat félrecsúszik. Közös jellegzetesség István butelláival a fent és lent elhelyezett bekockázott félkör. Előfordul a Judit rajzaiból ismert kosaras hármastulipán motívuma (27. sz.). A butella keskeny oldalára vagy karéjos levélsort tesz hullámvonalas szárral, vagy zsinórozást, de a zsinórozás Jánosnál lefelé mindig elvékonyodik, míg Mihálynál ugyanolyan szélességű marad. Írása parasztos és helyesírása a tájszólást követi.

Egyik gyakori verse:

„*Szilágyi Ferenc az én nevem
mög gyön akor az én kedvem
butélám kezemben tartom
belőle bőven ihatom.*”

Vagy:

„*de ha pálinka nincs benem
Mingyárt cserép az én nevem*”

⁹ Hmv. Tornyai János Múz. 52. 113. 1; Szeged Móra F. Múz. 50. 699. 1.

¹⁰ Népr. Múz. 51. 27. 42. és 51. 27. 43.

¹¹ Hmv. Tornyai J. Múz. 50. 576.

„Zöld butéla az én nevem” vers is gyakori nála. Egyik darabon a butella ellopójára kívánt tréfás átok van: „aki ezen butélának szórul lopására...”

Más edényt alig ismerünk Jánostól. Maksa Mihályék házában maradt egy más-
zas virágozott korsó és egy zöld butykoskorsó. Mindkettőt ő készítette, öccse le-
ányának, Júliának (32—33. sz.).

Maksa János kereskedője, Varró Antal vásárhelyi ember volt. Főleg dél felé szállított, a Bácskába, Bánátba, de Jánosnak volt saját fogatja is és azzal Erdélybe is eljárt.

*

Maksa Mihály maga jegyezte fel anyakönyvi kivonatait: 1851 szeptember 28-án született, édesatyja János, „szántóvető”, édesanyja Csönde Ilona.

Három füzete közül kettő latin füzetként kezdődik. Az egyikben görög és római történeti elbeszélések vannak, ezek végén aláírása, azokkal a szép betűkkel, melyeket később butelláin viszontláthatunk: „Maksa Mihály tulajdona 1866. Január 28án 2ik osztály Finis est rei gloria Dei mk”. — Ez az „mk”, azaz „maga keze” edényein is gyakran ott van, aláírása mellett. 1866 telén tehát még gimnáziumba járt és a második osztályt végezte. Ebben az évben következett be az az esemény, amely életét a tálasmesterséghez kötötte.

Az a füzet, melynek címe „Minden esztendőben történt jelek, események föl-
jegyzése” krónikaszerűen szól évről-évre az időjárásról, a termésről, egy-egy jár-
ványszerű betegségről. Az ínséges 1863-as esztendővel kezdődik, de minthogy
utána az 1865, 1866, 1868, majd újra az 1863-as esztendő következik, csak 1868-ban
kezdhetette e krónika jegyzését, s utólagosan írhatta ez előző éveket. A számára
sorsdöntő 1866-ról így ír: „1866ik évben halt meg édesatyánk Maksa János Július
21én éjjel 12 óraker eltemettük 23án délelőtt.” Hogy emiatt abba kellett hagyni tanul-
mányait és, hogy beállott bátyjához tálasianasnak, erről egy szót sem szól. De be-
szélhetett erről gyermekeinek, mert leánya így emlékezik vissza: „az én apám tan-
ult ember volt, gimnáziumot végzett abba az időbe. A testvérei azt mondták,
,urat’ nem nevelünk, akkor lett cserepes, 18 éves korára. Sokáig tanulta a latin
nyelvet is, még egy évet kellett volna. Jaj de szerette volna, pedig de nem tudta!
Jó esze volt. A papi pályát csak szerette, de nem tudott odáig jutni, mert az édes-
anyja nem engedte. Nem segítették akkor úgy, mint most. Akkor lett cserepes,
mert a két testvér az volt. Ő a testvéreknél tanult, — igyekezett, hogy legyen belőle
ember, mert a testvérek nem segítették.”

Magára maradt, s hamar levonta ennek tanulságait:

*„Csak azt és annyit kell másra bízni, mit és mennyit el nem végezhetesz; mert
legjobb gondviselője az ember maga magának; s a’ki merőben másra bizza magát,
veszendő annak élete.”*

Bizonyára maradt benne keserűség testvérei iránt. Jellemző, hogy két tálás
fivéréről sehol sem ír, és 13 gyermeke keresztszülőjéül nem hív senkit saját család-
jából. Füzetében csupán József öccsének házasságáról, majd haláláról emlékezik
meg. Valamelyik testvére (talán Jánosra?) gondolhatott, amikor még diákkorában
az egyik lefordítandó példamondatnak azt írta: „Az én testvérem nem utánozza a
jók példáját, nem is nyer nagy dicsőséget.”

A következő bejegyzés az 1869-es évre vonatkozik és szokatlanul terjedelmes
és lelkes.

*„1869ik évben nyílt a’ szegény magyar előtt a’ szabadság ajtaja midőn Szilágyi
Virgil Febr. 7én vasárnap d.e. 11-től 12-ig beszélt és tanította a’ népet, hogy a bal-
oldal és ő is annak tagja, hogy akarják az országot szabaddá és függetlenné tenni.”*

1. Butella, Maksa János tálas aláírásával, 1885.

2. Butella, Maksa János munkája, Lukács Imre számára, 1883.

3. Butella, Maksa Mihály munkája, Hódi Ferenc számára, 1882.

4. Az előbbi butella hátlapja.

20ra pedig azt is kimondta hogy a jobb vagy is a kormánypárt milyen ravaszul ragaszkodik művéhez melyet alkotott akkor. Mert tudjuk hogy közös minisztériumot állított fel, vagyis Magyarországot Osztrák—Magyar állammá változtatta át. És ő ezért beszélt akkor a nép előtt hogy a nép tudja és ne álljon a'hoz az említett törvényekhez mert ha az fen marad a' szegény magyarnak kenyerét is elveszi és fiát akkor vízi háboruba midőn ő akarja vagy is úgy intézkedik fölötte a'mint neki tetszése és belátása van.

Megis választották követnek Martius 17én. Ismét eljött Márt. 29ikén Húsvét második napján midőn nagy pompával mentek elébe a' lovas legények a' Szege di útra és szép fehér biborban öltözött lányok kíséretében jött a' hajdában¹² hol a' nagy sátor alatt szép lakomát tettek neki."

Ez az egyetlen politikai esemény, melyről megemlékezik. Nagy hatást gyakorolt rá, annyi bizonyos, ezt a szabadság eszméjével foglalkozó butellaversei is mutatják. Mint a többi tálás, ő sem kapcsolódott bele a város földmunkás mozgalmaiba, ettől mestersége, műhelybezártsága el is szigetelte. De a haza, a szabadság, a nép sorsa, megélhetése és ennek feltétele, a természért való aggodalom, mindvégig első helyen áll gondolkodásában, összefonódva vallásosságával.

1871-re kitanulta a mesterség fogásait és életében megint változás következik be:

„Aprillis 3ikán állottam be a' gölöncsér ifjúság közzé akkor szegődtem szabadultam fizettem 2 fr 27 kr.” A fazekasok céhkönyve szerint a július 2-án tartott évnegyedes gyűlés alkalmával elhatározott: „Maksa Istvánnál tanuló testvére Maksa Mihály 20 éves Ref. helyben szegődtetni és felszabadultatni kéretvén”, majd: „Felszabadítottam, miután előbb a beszegődtetés megtörtént az 1 frt 60. fi. díjat a tanuló legény maga befizette”.¹³

Ezt az alkalmat örököltte meg a „gölöncsér ifjúságnak” készített mihókban. Hogy az említett mihók vizsgadarab, mestermű, remek, vagy pedig ajándék, azt nem tudjuk. Az előbbi feltevés mellett szól, hogy az egyik vásárhelyi tálás (Bán Imre) szerint a mestermű boroskancsó szokott lenni. Maksa maga sohasem beszélt e darabról családjának. Leánya azt gondolja, hogy a vizsgánál a szokásos edényeket készítette, tálakat, tányért, fazekat, bögrét, „csak azt mondta, hogy nagyon jól sikerült neki a vizsga”. Ez a „szabadulás” nem volt azonos a mesterek közé való beállással, az csak évek múlva, 1881-ben következett be. De arra már lehetőséget adott, hogy önállóan dolgozzék. A füzetben a szabadulást követő megjegyzés mindjárt a szerszámvásárlásra vonatkozik: „Július 3án vettem egy pár kővet 22 fr és 16 szál deszkát 9 fr 20 kr.” Korongot még előző évben vett és ugyanakkor alakította át az istállót

„Az istállóba mestergerendát 5 fr, tetejére deszkát lécet 27 fr”. Más irányú költségei is voltak, úgy hogy végül külön lapon még egyszer összegezi a műhely berendezésének kiadásait:

<i>Az egész szerszámomra adtam</i>	
<i>Korong volt minden eszközzel</i>	<i>5 fr</i>
<i>Kövem volt</i>	<i>22 fr</i>
<i>Deszka volt 16 szál</i>	<i>10 fr</i>
<i>Dupo mosár volt</i>	<i>2 fr 70 kr</i>
<i>Fejsze volt</i>	<i>2 fr 10 kr</i>

¹² A „hajdá”-nak egy kocsmát neveztek, amely a mai majolika telep helyén állott, s ezért azt ma is „hajdá”-nak mondják.

¹³ E bejegyzésre *Mónus Ferenc* hívta fel a figyelmet, ezért itt mondok köszönetet.

<i>Balta csákány párhuz és fődőszödővas</i>	4 fr
<i>Gázoló deszka és pince volt</i>	2 fr 36 kr
<i>5 azaz öt mázoló kalán</i>	90 kr
<i>Szita volt</i>	40 kr ¹⁴

S ebben nincs minden felsorolva, mert tekintélyes költség a tüzelő, s a kemencéért és az agyagért is fizetni kellett.

<i>„Augusztus 24én vettem</i>	
<i>7 öl fát a Tiszán 12 forintjával</i>	
<i>hozataléért adtam</i>	16 fr 80 kr
<i>Szalmáért adtam Septemb 25én</i>	9 fr
<i>Kemencét csináltattunk adtam</i>	4 fr 86 kr
<i>December lén. . . Szalmáért adtam</i>	4 fr
<i>Augusztus 18 hordattam agyagot</i>	2 fr 90 kr ¹⁴

Tehát a fiatal fazekaslegény berendezkedésének összes költsége 90 forint volt.

Ez az első önálló év az egyetlen, amikor feljegyzi mennyit dolgozott: „*Tüzeltem ezen éven 9 katlan edényt, 7 katlan kétszer égetett és 2 katlan kant*” (= kantát?).

Most, hogy keresete van, fel is ruházkodik, néhány ruhadarab már az előző év kiadásai között szerepelt. Talán vele élő özvegy édesanyjának szánta a „*rokoját*”, mely 6 forintba került. Magának egy subát vett 31 forintért, csizmát 8 forintért, 1871-ben pedig posztó öltözetet, „*egy öltöző kék ruhát és egy kalapot*” 30 forintért. Gatyát varratott (1 fr 20 kr), két kötőért adott 1 forintot, március 3-án „*fehér ruhát*” vett 6 forint 12 krajcárért, az őszi vásáron pedig egy sapkát 4 forintért. E két évben összesen 87 forint 32 krajcárt költött ruházatra. El tudjuk képzelni öltözetét: munkára gatyá elé kötött kötő, sapka, ünneplőre a kék öltözet kalappal s télen a suba.

1872-ben megint nagy költségbe fog: megcsináltatta a háztetőt és a kéményt. Ehhez egy öreg ház tetőjét vette meg és 625 kéve nádat, meg gyékényt, 162 forint 25 krajcárát, mindezt részletesen felsorolja.

Ebben az évben nagy betegségbe esett, „*hideglelésbe*”, mely „*annyira el volt hatalmasodva, hogy minden háznál volt 3 meg négy is*”. „*Én is 1872ik évben Augusztus 4én lettem nagy beteg, akkor felgyógyultam ismét lefogott a hideglelés, ezen évben osztán végig mindig beteges voltam.*”

Ennek a súlyos betegségnek emlékét egész életében viselte, az elmélkedéseit tartalmazó füzetben emlékezik róla, s utal rá cserepeinek felírataiban. Beszél róla gyermekeinek, emlegette, hogy azt hitte meghal, három hónapig nem dolgozott, „*csak kelt, feküdt*”.

Különben is gyenge testalkatú lehetett, azért is becsülte mindig a lelkierőt: „*Bizakodok nagyon az én egészségemben és erőmben, hogy míg nagyok és erős emberek betegeskednek, és én pedig kisiny és gyenge testű mégis az én dolgomban sokra haladhatok. . .*” —

Az „*Igaz és tökéletes beszédek*” című füzetet e nagy betegségéből való felgyógyulása után kezdi írni, 1873-ban. (Erre vall az írás és a tinta összevetése a kró-

¹⁴ Vö. *Kiss Lajos* i. m. NÉ. XV. 251—254. A „*kő*” az örlőkőhöz tartozik. *Kiss Lajos* szerint *Belényesről* hozták. A „*dupó vas*” a mozsár törője, kovácsmunka. Nem tudjuk, hogy a „*párhuz*” szóval *Maksa* milyen szerszámot értett. A „*fődőszödővas*” sem ismeretes, *Kiss Lajos* „*edény-szedő vaskó*”-t mutat be, amely szintén kovácsmunka. A deszka az edény szárításához kellett.

nikaszerű füzettel.) Bibliaidézetekkel, zsolnársorokkal kezdődik (a helyet mindig megjelöli), hogy aztán saját szavaival folytassa tovább. Egy különálló lap bibliájából esett ki magaköltötte verssel:

*„Én Maksa Mihály szeretem ezen bibliát
Mert ebben találtam lelkemnek nyugalját. . .”*

Nem pontosan idéz, hanem emlékezetből, elváltakoztatva a szavakat. A címet a Jelenések könyvéből vette (21. r. 5 v.):

„És mondta az ki a székben ül vala: ime mindeneket megújítok. És monda nékem: Írd meg; mert e beszédek tökéletesek és igazak”.

Friss még benne a megkönnyebbedés betegsége után:

„Mert én is az Úrhoz nagy inségemben felkiálték könyörögrén és meghalgata kérésemben tőle segedelmet nyerék és azt mondtam hogy nyavalyáim könnyebbültek. Mert a haláltól való félelem is szorongatja szívem, gondolám, hogy engemet az Úr reggelre magához szollit.

De én reszketve a nagy irtózástól, az én Istenemhez felkiálték így szollék

Térj hozzám Uram! kegyesen mert jaj elfogyatkozáom! te nagy irgalmadból, szánj meg nyavalyámban és ne hagyj el kinaimban, ments meg a haláltól” (Solt. 6. solt.).

Füzetének tartalma meg-megújuló fennkölt hangú imádság. Gondoljuk el, hogy ezekben az években (1871-től 1879-ig, házasságáig) magányosan élt és magányában teljesen befelé és a vallás felé fordult:

„engem lelki harcaimban és ezen testi nyomorúságaimban senki meg nem vigasztalt az emberek közül, hanem azt bizonynal állítom és vallást teszek arról hogy engem lelki harcaimban és testi nagy nyomorúságaimban is csak az én Istenem és az emberi nemzetnek megváltója az Úr Jézus igéje és tudománya vigasztalt meg és bátorított minden kísértetím és fájdalomim és félelmeim között, (ti. „nagy álmok szállnak reám. . . iszonyú látásokkal”) mert midőn azt gondolom, hogy mindenektől elhagyattattam az én Istenem akkor, volt legközelebb hozzám. . .”

Szüntelen fohászokodás, a túlvilági élet vágya az egész füzet. Az e világi életre kevés kívánsága marad:

„Lelkem esméretinek adj csendességet ezen a világon, testemnek is egészséget, mert a csendes lelkiisméretnél nincsen nagyobb holdogság. . .”

„Oh mi Urunk Istenünk, nincs nékem több reményem, mint te édes Istenem, mert én szegény vagyok, semmire sem bízhatok, a gazdag bízik kincsében, a szegény csak Istenében.

Azért csak arra kérlek tégedet, óh én erős Istenem, ne hagyd el a szegényt hanem fogd fel az ügyét, a nagy nehéz munkával sanyargatják, munkája árát is elfogják. . .

Nem kedves Uram az alázatos ember a földön az emberek előtt, sólt inkább a kevélyeket dicsérik, mert ezeknek van szerencsés állapotjuk (vagyon), és a szegényt megnyomorítják.”

Az 1873-as kolera idején írhatta:

„Búsul az én szívem kedves hazám szomorú állapotán, mert fiai mind elhajlottak a gonoszság után, látogat bennünket a nagy Úr Isten minden csapásokkal. . .”

1874 őszén az „Őszi szűk természetén való bánkódás” címmel alliteráló szólásokkal fohászokodik:

„Nemzetünket Uram téríts az igaz útra. . . hazánkat áld meg bő természettel, szőlőinket bő szürettel, virágoztasd városainkat, ennek mindenféle lakóit. . .”

Majd újra egy lappal odább: „Könyörgés a sokat szenvedett hazáért”.

Ugyanaz a hang ez, amellyel később a butellákon találkozunk: a hazára kér áldást, bőséget, arra a hazára, amit az ő számára elsősorban Vásárhely jelentett.

Máskor, amikor gyönyörködött az ígéretes termésben, líraian szól a határ virulásáról, virulásáról, és sorai rímelve állnak össze:

*„Kimentem vala a' sik mezőre szélyel nézni
Bölcs munkádat Uram ottan is megszemlélni
A' gyönyörű tavasz szépségét látván
Lelkemet öröme gyújtá a' sok szép teremt,
Melyekkel megvan rakva a' föld és az ég
Akár merre tekinték a' sik mezőbe,
Mindenütt csak atyai jóságod akadt szemembe
látám Uram hogy a' legkisebb fűszál is örvend tenéked
a' pacsirta pedig égfelé emelkedve
szép és gyönyörű vidám éneket mond nevednek.
Én ezeken álmélkodám, ezeket mondám
Bétölt a föld Uram a' te gazdagságoddal
és hozzánk való jóvoltoddal.”*

A füzet végén „Szép Magyar Költemény” cím alatt két vers van, ezek kiválasztásában is hazaszeretete vezették. (Tompa Mihály: Arszlán pasa, Eötvös József: Mohács). Csokorba gyűjti kedves idézeteit Tompától, Erdélyi Jánostól, Kisfaludy Sándortól és Arany Jánostól, ezek életének szinte jelmondatai.

„A regényt nem szerette — mondja leánya — azért nagyon haragudott. A bibliát olvasta mindig.” A magyar költészetet azonban szerette, talán még diákkorában ismerte meg.

Érdekes, hogy Maksa Mihály, aki oly kiváló művelője volt mesterségének, munkájáról, a tálasságról sehol nem ír. Ellenben ír a túlfeszített munka ártalmairól: „A' világi szorgalmatosságnak haszontalan voltáról”, majd újra „A' világi meggazdagodás és a' pénz nagy szeretéséért való szorgalmatosságnak voltáról”. Nagy betegségét is a túlhajtott munkának tulajdonította. Sokat éjszakázott, dolgozott éjjel-nappal, mondja Maksa Júlia.

„Jöttek haza éjjel az emberek a kocsmából, még mindig égett a lámpa. 'Feküdjön már Mihály bátyám!' — Nem fekszem, mert van egy kis dolgom.”

A vasárnapot azonban betartotta, sőt, mint Kiss Zoltán beszéli, „ott nem szabad volt még a segédnek sem dolgozni”.

S bár a világi szorgalmatosság haszontalan voltáról ír, szorgalmasan takarékoskodik, hogy házat, hajlékot szerezhessen.

Az 1877-ik évre azután eléri célját és beírhatja krónikájába: „ezen esztendőben vettem a' házat 900 fr. azaz kilencszázért Elek Bálintól, Mártius 7ikén ekkor ados maradtam 100 azaz szával is száz forintal, de a kegyelmes Isten rá segített ki kerestem Szent Mihály napjára Melyért áldott legyen az Úr mindörökké.” A búza ára akkor — jegyzi meg — 11 forint 80 és 12 forint között volt.

Két évre rá megnősült, Égető Sándor „fuvaros ember” leányát vette el. „1879ik évben Mártius 13ik napján volt az esküvésem vagy házasságom Égető Lidiával, azután való nap midőn Szegedet elöntötte a' Tisza árja tenger lett a' büszke szép város helyén.”

Két év múlva tagja lett a tálaló ipartársulatnak, mivel időközben megszűnt a cég. Ezt az eseményt különálló cédulára jegyezte, ünnepélyesen körülcirkalmazva betűit:

„A HmVásárhelyi tálas ipar Társulat tagja lettem én, Maksa Mihály 1881-ik év December hó 18ik napján, Pásztor István elnöksége idejében és akkori költség volt 8 frt. 10 kr. az az szóval i nyolez forint és tíz krajcár.

Kelt Hm. Vásárhelyt, 1881ik év December 18án
Maksa Mihály mk.
tálas”.

A „tálas” szót az y-betű aláhúzásába kanyarítja bele — edényein is így szokta. Az iparigazolványt az 1885. évben kellett a mestereknek kiváltani, 21 forintba került. Később jegyzője is lett az immár „cserépedénykészítő társulat”-nak, például az 1892. évi szeptember 18-i közgyűlés jegyzőkönyvét ő vezette.¹⁵

Házassága utáni években Maksa Mihály tovább gyarapszik, most már felesége is segít a munkában. 1883-ban földet vesz, másfél holdat, vagyis „fél nyomási földet” 710 forintért. A 80-as években felesége családját segíti ki nem egy alkalommal kisebb-nagyobb összegekkel, 5 forinttól 35 forintig; erről a füzet végén vezet kimutatót.

1885-ben újra nagyobb költségbe vág: megjavíttatja házát, a „gaz” tetőt kicseréli cseréptetőre.

„Hála a jó Istennek ezen évben csináltattuk meg a házunkat tövit kirakattam feljebb rakattam cserép tetőre, a reperáció került 450 fr. . . de az Úr Isten volt a segedelmünk a magunk tehetségéből kikerült. . .”

Ő, aki annyira szeretett mindent írásban megörökíteni, ezt a nagy teljesítményt mázas cseréptáblákra jegyezte fel, írókával írott betűkkel. Az utcára néző tűzfalon még máig ott a tábla az 1885-ös évszámmal (105. sz). Idővel az egész házat saját képerre formálta és ellátta színes falitáblákkal, feliratokkal, fohászokkal, a neki oly kedves magyar címerrel, „koronával”. Címeres tábla került a tűzfalra (103. sz.), s cserépből csinálta a ház számát jelző táblát is: V. tized 214. (104. sz.). A padláson a szarufákra szögelt egy-egy mázas cseréptáblát, mely a tetőjavításra utal, de saját testi gyöngeségére is (106—107. sz., V. t. 3—4.):

„A gyenge erőtlén ember is sokat mesével határos dolgokat tud véghez vinni ha az Úr Istenbe bízik és csak őtet hívja segítségül kedves és örömtelen napjaiban.”

A tornác oszlopaire, a fehérre meszelt „kőlabákra” fekete vagy vörös alapú címer került s mindegyik hátára felírta a pontos dátumot és saját nevét, — négy ilyen tábla maradt fenn 1886-ból, 1892-ből, 1899-ből és 1906-ból (108—111. sz., V. t. 1—2.).

A tornácon minden ajtó fölé kerek táblát szögezett egy-egy felirattal. E táblák ma is helyükön vannak. Az első három táblán felemás vörös-fekete alapon van a fehér írókás felirat, a tábla hátán Maksa aláírása és a dátum, 1899. november 30. (112—114. sz., VI. t. 1—3.)

A negyedik, fekete alapú tábla későbbi és azt örökíti meg, hogy a ház hátulsó részét is átépítette:

„Én jó Istenem légyen néked örök magasztalás hogy rásegítettél engem hogy újjá építhettem hajlékomat 1903. Nov. 20.”

Néhány fekete-fehér oromdísz is maradt, több kisebb és egy nagyobb (100—102. sz.). Ezek a gombok az udvar hátulsó kerítésének oszlopain voltak és a deszkakerítésre egy táblát is szögezett, amely a kerítés megújításáról emlékezett meg. A füg-

¹⁵ Míg az eddigi iratok mind a család tulajdonában vannak, ez a jegyzőkönyv jelenleg a Tornyai Múzeumban van a céhíratok között.

1. Tábla, „magyar korona”, Maksa Mihály házának egyik oszlopáról, 1892.

2. Az előbbi tábla hátlapja.

3. Tábla a padlás szarufájáról, 1894.

4. A fenti tábla hátlapja.

gönyt cseréjé „firhanggombok” tartották, ezek közül három máig is a helyén van (98—99. sz. VI. t. 3—4.).

1886-ban meghalt édesanyja, Csönde Ilona és halála után birtokba vehette atyai örökségét, a „sarkalyi érben lévő nyomási földet” (három kis holdat) és árát pótolta 125 forinttal. Több vagyont aztán nem is szerzett: háza volt és négy és fél kis hold földje. Ez volt az a hajlék és az a kis föld, az a „van”, amelynek megtartásáért olyan keményen kellett küzdenie.

Közben pedig sorban születtek a gyermekek. Füzete végén Maksa feljegyezte anyakönyvi adataikat, és, hogy melyik csillagjegy alatt, milyen „planétában” születtek. 1880-ban egy kislány született, de mindjárt meg is halt, rá egy évre fiú, Ernő, aki tálásnak tanult. 1883-ban született Rozália, 1885-ben adatközlőnk, Julianna. 1887-ben megint fiú születik, János, aki szintén tálásnak indult, később kőműves lett. 1888-ban leány, Lidia, utóbb Balog Sándorné, 1891-ben ikergyermekek születnek, rövidesen meg is halnak. Ezután három fiú következett, Mihály, Lajos és Sándor, az elsőből kőműves, a másik kettőből szabó lett. 1899-ben újra kisleány született, akit a meghalt ikerleány után Jusztinának keresztelnek. Nyolc élő gyermeke volt ekkor. A mesterségben Ernő és János, Rozália, Juli és Lidi voltak segítségére.^{15b} 1900-tól kezdve azután egymás után éri a bánat. Február 17-én meghal legidősebb fia 19 éves korában. Március 9-én a kilenc hónapos „2dik Jusztikám” is meghal.^{15c} 1902 februárjában a 19 éves nagyleány, Rozália távozik el, s mikor rövidesen áprilisban újra kisleány születik, őt is Rozáliának keresztelik, de ez a leány szintén meghal egy hónapon belül. A fiúk közül csak János maradt mellette s, hogy mennyire szerette őt, bizonyítják a neki készített edények.

Nem csoda, ha ennyi gyermek és gond mellett a krónika megszakadt. Az utolsó bejegyzés az 1888-as esztendőből való, a gyermekek adatait 1902-ig bejegyezte.

Halálát, emlékezet szerint, szélütés okozta. Utolsó évében, 1908-ban június 5-én még csinált egy kis butellát János fiának (75. sz.). Bizonyos, hogy nem János csinálta önmagának, mert ő egészen más modorban dolgozott. A békéscsabai múzeumban van egy 1910-es butella „Készítette ifj Maksa János tálás mester” felirattal. S bár egyes vonásokban a butella hasonlít apja darabjaihoz, különös módon a virágmintát és a feliratot fekvő irányba helyezte el.¹⁶ Apja halála után Maksa János nem sokáig folytatta a tálasmesterséget, néhány év múlva kőművesnek állt. Talán 1913-ban hagyta abba, amikor édesanyja is meghalt. Maksa Mihály tálasműhelye tehát még a világháború előtt megszűnt. A világháború a fiúk közül hármat vitt el: elesett János (1915-ben), Lajos és Sándor (mindketten 1914-ben), Mihály 1922-ben halt meg. Így a 13 gyermek közül csak Lidia és Júlia ért nagyobb kort. Élő leszármazottja csak egy maradt, Júlia fia, Aracsí Imre kőműves, akiben az maradt a nagypapai tehetségből, hogy műkedvelésből szobrászkodni szokott, anyját, rokonait mintázta meg agyagból.

Maksa Mihály életében csak az a rendkívüli, hogy gimnáziumot végzett. Komolysága, elmélyültsége és ebből fakadó nagy vallásossága kivételes ritka egyéni-

^{15b} Würtz Ádám gyűjteményében van egy butella, amelyet Lidia 17 éves korában „írt meg”. Keskeny oldalán „Maksa Lidia s.i.” olvasható, lapján pedig ajánlás és még egyszer névvel: „Kis Pálé ezen butella készült 1905 November 28-án Hódmezővásárhelyt Meg írt M. L.” — valamint „zöld butella az én nevem” kezdetű vers

^{15c} E kisleány számára készíthette Maksa azt a szép sárgamázás szilkét, amely Kiss Lajos gyűjteményéből való. Felirata: „II. Jusztikáé.”

¹⁶ Békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumban, lelt. száma: 52.3209.1. Felirata: „Készült 1910ik év április ho 22. Készítette Ifjú Maksa János tálás mester”. Hátlapján: „Klomen Pál az én nevem Megjön akkor az én kedvem Butellám kezemben tartom Belölle bőven ihatom vívát Igyál pajtás belölle Váljon egészségedre”.

1. A bejáratú ajtó feletti tábla „Felséges Isten a mi szerető jó édes Atyánk” felirattal.

2. Ablak, Maksa Mihály házában, cserép függönygombbal, „firhanggomb”-bal.

3. Ajtó fölötti feliratos falitábla Maksa Mihály házában.

4. Fenti „firhanggomb”, 1900.

séggé teszik őt. Ettől eltekintve nehéz sorsa, küszködése azonos sok száz szegény vásárhelyi tálás életével.

Júlia így foglalja össze röviden apja sorsát: „mikor elindult az életbe, csak a két karja volt, akkor vette a házat, aztán vette a feleségét, aztán lettek a családok, sokat temettek. Éjt nappallá, eggyé tett, hogy fenntartsa ezt a ‚van‘-t és a sok gyereket. És korán meghalt.” Fénykép nem maradt róla: „sose értékelte magát, azt mondta: minek az úgy?”

„Nagyon szerette a mesterségét. Éjt nappallá eggyé tett érte. Meg a családjáért. Mert tizenhárom család nem kevés ám. Karján a gyerek volt, aztán örte (örölte) a mázat, hajtotta a követ.”

„Kicsije-nagyja, vénje, fiatalja, dolgozni kell, megtartjuk a ‚van‘-t — azt mondta apám.”

Kiss Zoltán egy évig dolgozott nála, 1908-ban, amikor már beteg volt és maga nem tudott munkálkodni. Kiss Zoltánt darabszámra fizette, nyolc-tíz forintot keresett nála egy héten, ez volt akkor a rendes munkabér máshol is. „Jó ember volt, nagyon jó ember volt, nagyon istenes volt” — emlékezik rá. — „Barátságos.” Akkoriban János fia dolgozott rajta kívül a műhelyben. Korábban, úgy látszik, Maksának nem volt segédje soha.

A műhely az utcára néző szobában volt, az égető bent volt a házban. Korongja „MM 1902” felirattal Kiss Zoltántól a Néprajzi Múzeumba került.¹⁷ Akkoriban általában a korong két ágását a földbe verték, ahhoz csináltak egy padot és munka közben a falhoz vetették a hátukat. Az elmozdítható „rámás korong”, amelyben a korong és a pad közös ráamába van erősítve, csak az 1940-es években terjedt el. Maksa Mihály korongja jóval megelőzi korát. A ráma diófából készült, a „hátvető támla” tölgyfából való és ívben végződik, a korong két ágasa is faragott profilú. „Az akkor nagyon csinos korong volt, — mondja Kiss Zoltán — abba az időbe rászánta, hogy neki ilyen csinos legyen, ilyen nem volt másnak.” A korong tányérja diófa talpa tölgyfából készült, a „persely”, melyen forgott a tengely, acélból való.

Maksának nagy kerek katlan kemencéje volt, kb. 1400 edény fért bele. Júlia nagyjából elmondja, hogy melyik edényből hány ment bele: „legalul a tányérok csoportja 20—30 egy csoportba borogatva. Azután a tálak leborogatva, 20 is volt egy csomóban. Volt körül az a nagy kemence 6—8 sor. Azután ráborogatva a szilkék, oldalvást. Azután voltak a köcsögök, azután a bögrék, utoljára a tányérok, hogy befördje a tetőt.”

A virágozásnál felesége és leánya is segített, Maksa korongozott, meg csíkozta az edényeket a korongon, de olykor ő is virágozott. Viszont Júlia is tudott korongon csíkozni, és járt is a szomszéd tálásokhoz virágozni, csíkozni! Csakis írókát használtak, egy egész kosárnyi maradt belőlük, mindegyiken évszám. Folyóedényként tál, tányér, szilke, bögre, köcsög ment. „Ha parancsolták”: korsó, kanta, bödön. Buteltát Maksa csak ajándékba csinált. „Nagyon szeretett ajándékozni, de csak edényből.” 32 esztendeig egy mezőberényi kofának, edénykereskedőnek dolgozott, Veigert Józsefnek, aki Békésbe vitte az edényt. Békéscsabán is volt kereskedője, Dajka Sándor, neki tizenöt évig szállított. Volt úgy is, hogy ők maguk árulták az edényt, Júlia is járt vele. „Vittük vásárokról vásárokra. Félegyháza, Makó, Csaba, Gyula, Szeged, Apátfalva, mikor hun volt vásár. Fuvarost fogadtunk, aztán jöttünk haza vonaton.”

Edényei közül először a vásárra szánt folyóedényekről szólunk, bár sajnos ezek azonosíthatók legnehezebben a múzeumi anyaggal.

¹⁷ Népr. Múz. 55.5.1.

1. Könyvbutella,
Maksa Mihály aláírásával, 1894.

2. Könyvbutella,
Maksa Mihály munkája, 1880.

3. Könyvbutella,
Maksa Mihály munkája, 1885.

4. Könyvbutella, Maksa Mihály munkája
Hernyár István számára, 1874.

Maksa Júlia szerint a *tál* leginkább „sárga” színű volt, — fehér tálat apja nem szeretett csinálni. Kívül is mázas volt. Többnyire igen egyszerű volt: „akkoriban még nem virágoztak, csak csikoltak” — mondja. Fekete, zöld, piros csik került a sárga tálakra, belül is, meg a szélre is. A tál formája széles szélű volt, amit az az újvárosi tálak legjellemzőbb tulajdonságának mondanak. Kivétel az „első tál” és a „második”, ez a két nagyság keskenyszélű volt, a „nagyuras” forma pedig a második tál méretében készült, de széles széllel. Ha virágot tettek rá, leginkább a tál peremére írták.

A *tányér* is lehetett „sárga”, mint a tál, de lehetett „fehér” és akkor feketeivel, meg zölddel csikozták. Fekete tányért nem csinált. Júlia szerint a tányérba se nagyon illett a minta, bár írtak pöttyöst is, virágosat is. Leginkább „kakast, fekete kakast” tett apja a tányérba.

A *szilke* Júlia magyarázata szerint „sárga, meg fekete, fehér pöttyökkel és fehér virággal”. A szilkek között volt pöttyös, virágos, csikos, „vegyesek” voltak.

A *bögrék* — egy *csuprok* is csikosak voltak, „olyan ecsettel húztuk mindig, fehér és sárga”. Köztük is volt pöttyös és volt „csupa fekete”, fehérrel díszítve.

Alacsonyfalú „*kis findzsát*” is készített, félliterest, egyliterest, mert „az nagyon kapós volt”. A „*födők*” is mind pöttyösök voltak, mondja Júlia.

A folyóedény azonosításához kiinduló pontot nyújtanak azok az edények, melyeket Maksa saját családja, illetve ismerősei részére készített. Szignált bödönjein, padlólocsolóin, só-paprikatartóján úgy díszítette, hogy az edény alsó részét világosra, „sárgára” öntötte, felső részét „feketére”, és e sötét felületre nagy fehér pöttyöket csöpögtetett sorban, mindegyik közepét kis zöld ponttal tarkítva, — ahogyan már Varsányi Mihály is csinálta. A nagy pöttyök mellé kisebb fehér pontokból álló egyenes vagy hullámvonalas sor is került, meg fehér csikozás. Ezt a díszítést látjuk a Tornyai Múzeum egyik szilkéjén is (35. sz. VIII. t. 4.) és egy kisebb méretű bögrén (36. sz.), bizonyára mind a kettő az ő műhelyéből került ki. A szilke alakja az, amit már mesterünk csinált: elég széles fenékű. Ezt a szilkeformát csak Vásárhelyről ismerjük és ott is csak Újvárosban csinálták.

Maksa virágmintáinál is a fenti bödönök jelentik a kiindulási pontot. Egy bödönön hajlott szárú tulipánok sora van (42. sz.). Három bödön derekán egyenes szár fut körbe és erre vannak szinte felfűzve a tulipánfejek, vörös és fekete színben (39—41. sz. VIII. t. 1.). Ugyanez a tulipánsor látható a családnál őrzött pálinkás „butykos”-on is (45. sz. VIII. t. 2.). Ennek alapján az egyik magángyűjtemény félméteres átmérőjű tálját is Maksa Mihály munkájának gondoljuk. A tál peremén egyenes szár van tulipánokkal, öblében pedig nagyon kopottan az a minta, amelyet Maksa Judit rajzolt le: „kosár”-ból kinövő hármastulipán (34. sz.).

Kisebb tálat vagy tányért eddig nem ismerünk Maksától. A többnyire csak csikolt edények mellett valószínűleg virágozott tálasedény is lehetett, bizonyára azzal a mintakincsrel, amelyet mesterétől tanult. Maksa István ismert mintáit Mihály *könyvbutelláin* látjuk viszont, ezért ezek jelentősége nemcsak önmagukban van. Egy szignált könyvbutella, „zsoltár” alapján (82. sz. VII. t. 1.) még négy zsoltárbutellát tulajdonítunk Mihálynak. Ezek minden részletben megegyeznek az elsővel (a szegély mintája, a gerincen elhelyezett évszám, a kapcsok festéssel való jelzése, a színezés). Két darabon a kosaras virág motívumát látjuk (84—85. sz. VII. t. 3.), egy másikon a hármastulipánt (83. sz. VII. t. 4.), a negyediken viszont olyan kettős virágot (81. sz. VII. t. 2.), amely Maksa Mihály csalikorsóján (56. sz.) is szerepel. E könyvbutellák alapján el tudjuk képzelni, milyenek lehettek mesterünk virágmintás tálasedényei és talán a jövőben ilyet is sikerül azonosítani.

1. Bödön, Maksa Mihály aláírásával
Veigert Józsi kereskedő és Volf Julianna
számára.

2. Butykoskorsó, „butykos”, Maksa
Mihály munkája, saját használatra, 1889.

3. Kancsó, Maksa Mihály munkája.

4. Szilke, Maksa Mihály munkája.

Maksa sok *köcsögöt* csinált, békési kereskedőjének „egész kemencével”. A köcsögök mind mázasak voltak, emlékezik Júlia, fehérek, meg sárgák, „piros” és zöld csíkkal, meg fekete „moha kendővel” benyomkodottak. Padlásán maradt egy köcsög: fehér alapon szélesen lefolyatott zöld csíkok vannak rajta, valamint „moha kendővel” nyomkodott sötét csíkok (39. sz.).

Békési kereskedője *kancsót* is rendelt, literest, meg másfél literest. „Abból sokat rendeltek, mert nagyon szép fényes volt mindig, nagyon szerették, jól sikerült. Öblös volt, a szája úgy be volt nyomva.” A kancsó színe lehetett „csupa zöld” vagy „csupa fekete”, „változatos színű, elegyes”. „Mohával is benyomogatva, csíkot tett rá, meg pöttyöt, hosszúra pöttyöt”. A Néprajzi Múzeumban az egyik félig vörös, félig fekete pöttyös kancsó kétségtelenül az ő munkája (38. sz. VIII. t. 3.) A mihókformát Judit idejében nem csinálta.

Kantát, korszót nem égetett. „A kantával sok baj van, sok helyet elfoglalt (a kemencében). Nem szerette azt csinálni, csak ha muszáj volt, parancsolták, könyörögtek neki.” Korszót is csak akkor csinált, ha rendelték, leginkább rokonoknak. „A korszónak perselye is van, avval több baj is van, jobban megfizetik.” A kantára „nem igen tett cifraságot”, de mind a kantát, mind a korszót mázasan égette sárga, fekete, esetleg fehér színben. „Nem csinált az én apám mázatlant, nem is szerette”, mondja Júlia. Edénye „mindig nagyon szép mázas volt, nem sajnálta szegény apám se a tüzet, se a mázat. Azért vitte 30 esztendeig”. (Talán célzás ólombetegségre?) Mikor Júlia férjhez ment és szükség volt korszóra, nem apjától kapott, hanem Maksa János adott neki egy mázas korszót, mázatlan vászonkorszót pedig az egyik szomszédos mester.

Legénykorában mázatlan „*spárgaborítót*” Mihály is csinált, kertészségek számára százával. Egy 1880 április 10-re datált mintadarabot a padlásra eltett (96. sz.).

A csak rendelésre készült edények közül első helyen a fedeles *bödönt* említjük, mert ez még közel áll a konyhai használatra szánt folyóedényekhez. A fennmaradt bödönök közül egyet békéscsabaí kereskedőjének és feleségének adott (talán házassági ajándékként): „Vejgert Józsi-é és Volf Julianná-é” felirattal (49. sz. VIII. t. 1.). Egy másik bödönt a szomszéd asszonynak, „Kasza Örszébet”-nek készített (40. sz.) egyet „Dopsa Julianná”-nak (41. sz.), a negyediket Julianna leányának abban az évben, amely a nevét férjhez ment (42. sz.). Tudunk olyan zöld bödönről, amelyre anya és leánya nevét karcolta, a kisleány születése évében (44. sz.).

Két *locsoló* maradt fenn, a száját átívelő füllel. Mindkettő ajándékba készült, mégpedig a fent említett Dopsa Juliannának (52. sz.) és Maksa Juliannának (51. sz. IX. t. 3.), de nem egy időben adta a bödönnel, hanem egy másik évben. Mindkettő félig sárga, félig fekete, fehér pöttyökkel. Homokkal „locsolták” vele a ház földjét.

Dohánytartói különböző alakúak. Egy hordóformájú a családnál van, földője elveszett (46. sz.). Dohánytartónak mondják bár nem azt tartottak benne, Maksa Mihály nem is „élt” a dohánnyal. Egy másik dohánytartónak csak a földője maradt meg, kutya alakú fogóval (47. sz.). Ember alakú dohánytartót is formált derékig ábrázolt pipás kalapos férfit (48. sz.). A fej tulajdonképpen a földő fogója. Kabátja fekete-fehér színű és az 1903-as évszámot viseli. Maksa Mihály aláírása és a pontos dátum az edény alján van. Bár gonddal készült, nem mondható éppen sikerült darabnak, túl van azon a ritka naivitáson, amely kedvessé teszi az emberformájú edényeket.

Egykori házában a sublóton áll egy valaha háromrészes *ételhordó*, „*komacsésze*” két megmaradt edénye. Színük félig sárga, félig fekete, a szokásos pöttyosorral. Mindegyiken évszám van, az egyiken 1889, a másikon 1900. Nem egyszerre csinálta, „ahogy tört, úgy pótolta”, Ételte vittek benne betegnek, gyerekágyasnak „fogóruhába” kötve (49–50. sz. IX. t. 2.).

1. Párika-, sótartó Maksa Mihály aláírásával, 1900.

2. Komacsésze két részből, 1889 és 1900.
Maksa Mihály munkája.

3. Locsoló, Maksa Mihály készítette
leánya, Julianna számára, 1907.

Maksa falra akasztható kettős *só-paprikatartóit* jellemzi, hogy az edénykék fala egyenes. Egy fekete-vörös pöttyös darab írókás aláírással a legutóbbi időkgig volt használatban a család konyháján (53. sz. VII. t. 1.). Egy másik, dudiszínű só-paprikatartón Puskel Mária neve olvasható, aki Maksa ikergyermekeinek keresztanyja volt (54. sz.).

Legkönnyebb a boros és pálinkás edényeket azonosítani, mert ezeken mindig van felirat és gyakran aláírás is. Első helyen az 1871-es *csalikancsóról* vagy *mihókról* szólunk, melyet a „gölöncsér ifjúság” számára csinált (55. sz. I. t. 1—2.). A kancsó ívelt szája összenyomott, az összenyomás fölött kis gomb. A száj alatti rész körzővel előrajzolt alapon, áttört. A csecsek sora nem a szájon van, mint a szokásos csalikorsóknál, hanem az áttörés alatt, valamint a fülön. Az áttört rész fehér, csak a száj széle van zöld mázba mártva. A kancsó alsó része vörös, díszre három nagyobb szőlőfürt pöttyökből alakítva, meg egy kisebb fürt. Feneke fehérrel festett és mázolt, ebbe van belekarcolva a felirat. Ha a 20 éves Maksa Mihály át is vette a formát mesterétől, ez nem kisebbíti érdemeit: edénye nagy technikai tudásról, művészi érettségről, fejlett ízlésről és élénk kombináció képességről tanúskodik.

A *butellák* mind zöldmázusak. Előfordul, hogy a zöld máz nem fedi tökéletesen az alsó fehér festéket és az kis darabon kilátszik. Minthogy az edény alsó részét átlátszó fehér mázba mártották, az alsó rész vörösbarna színű s felette van ez az immár mázolt fehér csik.

Maksa Mihálytól eddig 6 szignált butellát ismerünk, de ennek alapján még sok darabról megállapítható, hogy kétségtelenül ő csinálta, és vannak darabok, ahol ezt feltételezhetjük. Általában elég nagyok, négy sarkosra vert alakúak, némelyik kissé vállas. A feliratot rendszerint vonalzóval húzott kettős keret veszi körül, felül pedig körzővel többszörösen húzott félkör alakú keret, ferde vonalakkal bekockázva. Maksa Istvánnál és Jánosnál alul is van egy ilyen félkör, ez azonban Mihály butelláinál elmarad. A keskeny oldalra vagy zsinóros díszet tesz, vagy „halálfog”-nak nevezett díszítményt, — gyakran egyik oldalra egyiket, a másik oldalra a másikat. A butelláknak hátlapját — ha nincs szöveg — körzővel rajzolt mértani minta díszíti, egy bekockázott félkör, vagy két álló helyzetű félkör, — az utóbbi minta Jánosnál is előfordul, de más régebbi vásárhelyi mestereknél is. Gyakori a körzővel előrajzolt hatágú rozetta, egy vagy kettő. Olyan butella is akad, amelyen csak ezek a mértani díszek találhatók, meg az évszám. Az *I* számjegy írása más, mint Istváné és Jánosé, kettőzött szárával római II-höz hasonlítható. Ritkábban előfordul a hullámvonalba helyezett karéjos levélsor, ez kerülhet a butella keskeny oldalára, de kerülhet a hátára is. Lehetséges, hogy azok között a vásárhelyi butellák között, amelyeken csak mértani dísz vagy csak levéldísz van, több darab a Maksa család tagjaitól származik, egyenlőre azonban e darabokat bizonyossággal nem tudjuk meghatározni.

A butellák legfőbb díszre mégis a szöveg, annyira, hogy a hosszú felirat kedvéért marad el az alsó kockázott félkör. A szöveg két részre oszlik, az egyik a tréfás hangú ajánlás, ebbe foglalja bele a tulajdonos nevét. Az ajánlás versét Mihály testvéreitől vehette át. Leggyakoribb az a vers, amivel János butelláin találkozhatunk, de ezáltal irodalmi helyesírással (58., 59., 60., 64., 68., 73. sz.).

*„Németh István az én nevem
megjön akkor az én kedvem
butellám kezemben tartom
belőle bőven ihatom
vívát”*

A másik vers Lázi István butelláira jellemző, s talán közös mesterüktől, Istvántól ered (61. sz.):

*„Kádár Istváné ezen butella
készítette ő magának
és sok jó barátjának”*

A dátum után még hozzáfűzi:

*„A`ki iszik belőle
Váljon egészségire
vivát”*

Vásárhelyen az egyik legkedveltebb és legrégebb vers:

„Zöld butella az én nevem. . .”

Maksának csak egy darabján fordul elő (72. sz.).

A butella szövegnek másik csoportja az, amelyben áldást kér a hazára. Eleinte mindig ugyanaz a vers szerepel, kezdve egy 1880-ra datált darabbal (58., 59., 60., 61., 74. sz.):

*„Szentséges Úr Isten Magyarok Istene
árasz el áldásodat a` magyar nemzetre
hogy el ne ronthassa semmiféle veszedelem
a` nemzet jóllétű s boldog lehessen.
Imádott Istenem hald mit óhajt gyermeked.”*

Néha az utolsó fohász elmarad. Hat butellát ismerünk ezzel a szöveggel és egy zöldmázás kulacsra (76. sz.) is ezt karcolta.

Két 1899-re datált butellán azután más verset találunk, s ez is megismétlődik későbbi butelláin (64., 65., 66. sz.) s a János fiának készült kulacson (77. sz.):

*„Áld meg Isten ezt a` hazát
ennek minden morzsa porát
hínts rá áldást elég bűven
és örömet a` jövőben
Áld meg Isten ezt a` hazát
ennek minden derék fiát
szerencsével gazdagsággal
örömmel és boldogsággal
éljen a haza”*

A „Talpra magyar” első négy sorát több butellára írta reá, az első 1886-ból való (62. sz.).

Több évszám nélküli butellán szintén a hazára áldást kérő imádság van. A következő vers két szignált butellán szerepel (67., 68. sz.):

*„Isten adj hazánk felett
Tiszta fényes szép eget
Partjain Tiszánk Dunánknak
Áldva szálljon felleged
Mézed önts Tokaly borába
búzát a` föld ugarába
mely tart anyi éven át
boldogítsa Szép honát”*

Két butellán olvasható (70. 71. sz.):

*„Jó Istenem azt add érni nekem
hogy szép hazám szabad legyen
Hozd rá a szabadság napját
Áld meg a magyar hazát”.*

Egy másik butellán (69. sz.):

*„Elégeld meg a szenvedést
oh nemzeted Istene
légyen már a Magyaroknak
is egyszer örömnépe
hozz rá a béke napját
Áld meg a Magyar hazát”*

S megint egy másikon (73. sz.):

*„Tudod mért születél magyarnak
oda se nézz a zivatarnak
ha rád zugg is ne térj ki elébe
ha magyar vagy talpra előre”*

Két kerek *kulacs*ot ismerünk Maksa Mihálytól, mindkettő közepén áttört finomművű rozetta. Míg a többi kulacs felírata alkalmazkodik a kerek formához, önála az írás a lényeg, sorai egyenesen mennek keresztül az edényen. A szignált zöldmázás kulacs 1907-ben készült és „Kiss Pál tulajdona” (edénykereskedő volt — 76. sz.). A fiának készült darab kisebb a szokásosnál és fekete színű fehér felírral: „Maksa János é 1905 ezen kulacs” (77. sz. IV. t. 2.).

Három kétségtelenül neki tulajdonítható zöld *hordókulacs*ot ismerünk. Ezt a formát István is kedvelte, Mihály pedig „sokat csinált tiszteletből emberöknek”. Tiszteletből, nem pénzért, mert az ilyen babramunkát nem igen lehet megfizetni. A szegeói múzeum szépen felszíjazott hathordója az orosházi tanyákból került be: „VARGA ANDRÁS É Készítette nem magának hanem sok jó barátjának 1875. aprillisi 26-án” (80. sz.). A másik, hat hordóból álló kulacs is Békés megyéből, Békéscsabáról való, felírata szerint „Készült 1876. Május 29. HMVásárhelyen”, — „Aki iszik belőle váljon egészségire” (78. sz.). A harmadik csak három hordóból áll, „Szénási Györgyé”, a vers ugyanaz, mint fent és 1878. december 17-én készült (79. sz. X. t. 1.). Mind a három hordókulacs túlsó oldalán a hordócskák pontosan, szépkarcolt számjegyekkel meg vannak számozva.

Festett címer ékesíti szignált *tintatartóját* (86. sz.). Vásárhelyről sok olyan kalamárist ismerünk, amelyek hátlapján formában préselt domborműves címer van, — Maksáé azonban írókával vörös alapra festett. 1889. április 12-én készült, ezt gondosan belekarcolta fenekébe, ugyanúgy mint annakidején a fortélyos mihókba. Egy hasonló darab saját házában maradt fenn, csonkán, ezt két évvel korábban készítette, talán sajátmagának. A harmadik ismert kalamáris már más formájú és élete végéről, 1907-ből való; szintén festett címer díszíti, valamint körzővel előrajzolt vésett minta (87. sz.).

Még ma is a sublóton áll egy kosárka, „*kis garaboly*”, melyet Júliának csinált (90. sz. X. t. 3.). A hagyományos kerek formával ellentétben Mihály kosara ovális alakú és átívelő nagy kosárfüle van. Színezésében fejezte ki hazafiasságát: fölül.

1. Hármas hordókulacs, Maksa István munkája Szénási György számára, 1878.

2. Kulacs, Maksa Mihály fia, János számára, 1905.

3. Cserépkosárka, „kis garaboj” Maksa Mihály aláírásával, 1898.

4. Csalikorsó, Maksa Mihály aláírásával, 1893.

„piros”, az áttört rész fehér, alul zöldmázás, belül hosszanti irányban piros-fehér-zöld, füle is nemzeti színű. Fődőjén áttört rozetta mellett az 1898-as évszám jegyei áttöréssel jelzettek. A Tornyai Múzeumban még egy ilyen formájú cserépkosárka van, bizonyára ezt is Mihály csinálta (91. sz.).

Végül egy szignált zöldmázás *fésűtartó*ról emlékezünk meg, mely (92. sz.) a szegei múzeumba az orosházi tanyákról került. Évszáma 1878, ez volt az az esztendő, amikor házat már megvette és házasságra készült, — talán eredetileg jövődő feleségének ajándékozta.

*

Miután áttekintettük Maksa Mihály edényeit, megállapíthatjuk, hogy formakincse jórészt azonos a Hódmezővásárhelyen, Újvárosban általános edényformákkal és ezen belül Maksa István munkáival. A már többször említett csalikancsó formája csakis e két mesternél ismeretes. Formailag azonos mindkettőjüknél a bödön, a szilke, a hordókulacs, az ablakvályú és nyilván sok más edény is. Eltérő a cserépkosárka, ezt Mihály naturalisabban, ovális alakban és kosárfüllel készítette el. Cseréptárgyainak csak egy csoportja teljesen egyéni, a házat ékesítő címeres, felíratos táblák.

Az egyes tál—tányérféleségeket Maksa Mihály leánya már nem tudta felsorolni, de feltételezte, hogy ezek megegyeztek azokkal, amelyeket István égetett és Újvárosban általánosak voltak. Tálát öt méretben készített: *első tál, második tál, porciós tál, pici tál és piri tál*. Formájában eltér a széles szélű *nagy uras tál* és, ugyancsak szélesebb széllel, fülesen, a *nagy leveses tál* és a *kis leveses tál*. Kisebb méretű a tányér és a csésze: *piri tányér, piri csésze, uras csésze és kis csésze*. A folyóedényekhez tartozott még a *szilke, a bögre, findzsa, a köcsög, a kancsó* és a *fődő*. A fenti tárgyakon felírat soha nem volt.

A megrendelésre készülő tárgyak majd mindegyikéből ismerünk darabot. Ezek a következők: *bödön, dohánytartó, ember alakú dohánytartó, komacsésze* (ételhordó), *padlócsoszó, butykos* (butykoskorsó), *só-paprikatartó, mihók* (csalikancsó), *sokcsősű kancsó* (csalikorsó), *butella, zoltárbutella, kulacs, hármas vagy hatos hordókulacs, tintatartó, porozó, kis garaboly*, (cserép kosárka), *fésűtartó, uborkás kanta, bortölesér, szalomnafődő, spárgaborító, ablakvályú, fírhanggomb, kerítésgomb* és különböző táblák.

Alig maradt ki olyan vásárhelyi cseréptárgy, ami ne volna képviselve a fenti felsorolásban. Mesterével ellentétben, úgy látszik, nem csinált *kantát* és *korsót*. Általában mázatlan edényt nem szívesen égetett. Júlia nem emlékszik arra, hogy apja *mihókot* csinált volna, vagy áttört *csörögés tál*at, — e két forma eddig valóban nem került elő Maksa Mihály kézvonásával. A mester nagy írásszeretetére jellemző, hogy olyan darabokra is ráírta nevét, olykor kétszer is, vagy legalább az évszámot, amelyre más nem szokta ráírni, még az ablakvályún, a függőnygombon vagy az uborkás kantán is van pontos dátum.

Szín és minta tekintetében Maksa Mihály munkái az 1870-es 1880-as évekre jellemzők, sőt éppen Mihály jól datált és világosan meghatározható edényei segítenek e kor sajátosságait Újvárosban belül elkülöníteni. Az 1860-as évekig a vásárhelyi edények meleg, ragyogó okker színét a vasoxidos sárga máz használata adta, mely alatt a fehér írókás minta is sárgának tűnik. Maksa Mihály elődjei közül azonban már sem Varsányi Mihály, sem Maksa István nem használta ezt az eljárást, hanem szintelen mázzal öntötte le az edényt. Maksa István a mázvirágos kantáknál maradt meg a sárga máz használata mellett, és úgy látszik, Mihály műhelyében is volt sárga máz, mert a saját használatra készített uborkás kanta sárga-

mázás (93. sz.), és akad egy-egy butellája, még 1908-ból is, amelynek alja sárgamázú. Emlékeztetünk Maksa Judit szavaira, hogy a sárga máz folyóedényre, a zöld máz babramunkára való. A régimúltú rézoxidos zöld tehát tovább maradt fenn a különleges edényeken, mit az ugyancsak régi múltú vasoxidos sárgát a dudi szín váltotta fel. A dudi föld nagyjából visszaadja az előbbi színhatást, de távolról sem annak gyönyörű ragyogását. A változtatás oka a század közepén valószínűleg az lehetett, hogy a dudi festék égetésnél igénytelenebb, mint a kemencében könnyen összeragadó sárgamáz. Maksa edényeinek alapszíne tehát a földfesték színeinek megfelelően vörös, fekete, dudi, esetleg fehér, — ugyane színekből áll a minta, valamint zöldből. A régi edényeken szabálytalan zöldmáz foltokkal hangsúlyozták a mintát, — Maksa Mihály edényein némelykor még találkozunk ilyen zöldmáz foltokkal, immár dudi alapon. Maksa nagyon szerette a fekete-fehér, fekete-sárga, fekete-vörös-fehér ellentéteket, kedvelte a felemás alapszínre festett edényeket. A fekete-világos ellentét bizonyos puritán hatást ad, ugyanakkor ez a kétszínű alap munkaigényesebb, mint az egyszínű, — de szorgalmas mesterünk nem sajnálta a fáradságot még a közönséges folyóedényeknél sem. A díszítés alap-elemei: korongon húzott csíkok, valamint pöttyök. Vásárhelyen ez általános volt, más mesterek is mondták, hogy régen kevés volt a virág, inkább „*csíkoltunk, pöttyöltünk*”. Maksa Mihály sok tárgyán nincs más dísz, mint a felemás alap és a fehér pöttyösor. Megrendelésre készülő tárgyain gyakori a körzővel előrajzolt mértani minta, vagy csupán karcolva, vagy át is törve. Ennek gondos, pontos kivitele megint rendszerető jellemre utal. Virágmintái nem oly merészek, mint a század első felében, de még elég nagyvonalúak és folytatásai a régebbi mintáknak. Még nem olyan aprólékos a virágkozás, mint az ifjabbik Maksa István 1893-as komaszilkéjén és az ahhoz hasonló tányéron. Szerencsére nem érintik Mihály művészetét a századforduló tanfolyamai, az 1896-os gyakorlóiskola által elterjesztett magyaros minták, sem az 1902-es években tanított ólompapír sablonnal való festés. A munkával elfoglalt tálmestertől távol állt, hogy ilyen tanfolyamokra eljárjon, s így haláláig, 1908-ig megőrizte azt a hagyományos stílust, amelynek gyökerei generációkig követhetők vissza.

Még egy ok van, amiért Maksa Mihály megmaradt a hagyományok keretében, s ez egyéniségében rejlik. Ha szerette is mesterségét, ezt nem ambicionálta különösebben, nem az újra és különökre törekedett, hanem az adott formák minél tökéletesebb magvalósítására. Szerénysége a családjától örökölt edénykincshez kötötte, s tökéletességre való törekvése szabta meg, hogy e formákat minél szebben valóítsa meg. Edényeinek nemes alakja, színeinek tisztasága és ízléses összetétele, a részletek gondos kivitele, mind a pontos, rendes munka szeretetét mutatják. Fő díszítőeleme az írás, betűit a tartalomhoz méltóan írta és rendezte el. Ezekben rejlik Maksa Mihály jelentősége: korának hagyományaihoz szerényen alkalmazkodva iparkodott azokat minél tökéletesebben megvalósítani, aminthogy embernek is tökéletes és igaz iparkodott lenni. Művei és írásai nyomán előttünk áll a sok száz vásárhelyi tálás közül egy szerény mester, akinek nemcsak műveit, hanem életét, nehéz sorsát, gondolatvilágát is oly mértékben megismerhettük, ahogyan erre ritkán nyílik alkalom.

Id. Maksa István edényei

1 *Csalikancsó*. 1888. Zöldmázás, áttört díszítéssel. A család tulajdonában volt, jelenleg ismeretlen helyen. (I. t. 4.)

2 *Nagy tál*. Dudi alapszínen írókás magyar címer. Átm: 55 cm. Hmv. Tornyai J. Múzeum. Ltsz. 59.3.1. Gyűjtötte Kresz Mária Maksa Istvánék szomszédjától, akik 1888 után költöztek oda, tehát a tál 1888 és 1892 között készült. (III. t. 1.)

3 *Nagy tál*. Mély forma, két füllel. Belül dudí színű, kívül sötétbarna. Átm: 42 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 63.15.10. Gyűjtötte Kresz Mária, Maksa István egykori házában.

4 *Bödön*. 1870. szeptember 20. Zöldmázás, fenéke sárga mázas. Karcolt felirata a készítés időpontját tünteti fel. M.: 24,5 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 63.15.4. Gyűjtötte Kresz Mária, Maksa István egykori házában.

5 *Kancsó*. Zöldmázás. M: 19 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 63.15.6. Gyűjtötte Kresz Mária, Maksa István egykori házában.

6 *Cserépkosárka*. Kerek forma, körzövel előrajzolt áttöréssel, hozzáillő fedővel. Zöldmázás, belül fehér. M: 11 cm, átm: 16,5 cm. Hmv. Tornyai J. Múzeum. Ltsz. 52.349. Maksa Judit szerint valószínűleg az apja munkája.

7 *Cserépkosárka*. Mint fenti darab, de fődője elveszett. M: 8,5 cm, átm: 16,5 cm. Hmv. Tornyai J. Múzeum. Ltsz. 53.350.

8 *Hordókulacs*. Maksa István nevével, 1880. Hat hordóból, zöldmázás, mindkét oldalán karcolt felirattal. M: 25 cm. Hmv. Tornyai J. Múzeum Ltsz. 52.119.1. (III. t. 2)

9 *Butella*. 1894. Első lapján két kockázott félkörrel határolt mezőben évszám, fölötte és alatta kígyóvonal. Hátlapján ugyanilyen mezőben felirat: „Zöld butéla az én nevem” kezdetű vers. M: (száj nélkül) 18,5 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 63.15.3. Gyűjtötte Kresz Mária, Maksa István egykori házában.

Ennek alapján valószínűleg a következő butellák tulajdoníthatók id. Maksa Istvánnak:

10 *Butella*. 1880. június 4. Első lapján kockázott félkör alatt dátum és kígyóvonal. Hátlapján kockázott félkör alatt „Zöld Butyéla az én nevem” kezdetű vers. Zöldmázás. M: 17 cm. Szeged Móra F. Múzeum. Ltsz. 50.830.1.

11 *Butella*. 1881. június 17. Első lapján két kockázott félkör közötti mezőben a dátum, két kígyóvonal között. Hátlapján „Zöld butyéla az én nevem” kezdetű vers. Zöldmázás. M: 23 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 50.4.57. Gyűjtötte Csilléry Klára.

12 *Butella*. 1882. június 4. Első lapján két kockázott félkör közötti mezőben a dátum, két kígyóvonal között. Hátlapján „Varga Pál az én nevem mög gyön akor az én kedvem” kezdetű vers. Keskeny oldalain leveles inda. Zöldmázás. M: 20 cm. Hmv. Kajári gyűjtemény. Felirata alapján lehetséges, hogy Maksa János munkája.

13 *Butella* 1883. Első lapján két kockázott félkör közötti mezőben a dátum, két kígyóvonal között. Hátlapján „Zöld butyéla az én nevem” kezdetű vers. Zöldmázás. M: 21,5 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 50.4.54. Gyűjtötte Csilléry Klára.

14 *Butella*. 1890. Első lapján két kockázott félkör közötti mezőben a dátum, két kígyóvonal között. Hátlapján „Zöld butyéla az én nevem” kezdetű vers. Zöldmázás. M: 18 cm. Néprajzi Múzeum Ltsz. 50.4.60. Gyűjtötte Csilléry Klára.

15 *Butella*. 1880 vagy 1890, a harmadik számjegy olvashatatlan, november 31. Első lapján két kockázott félkör közötti mezőben karcolt felirat és az évszám, két kígyóvonal között. Hátlapján „Az én nevem butyéla” kezdetű vers. Zöldmázás. M: 22 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 53.61.353 Wiener gyűjtemény.

16 *Ablakvályú*. Barna színű, magafalán mázas. H: 34 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 63.15.11. Gyűjtötte Kresz Mária, Maksa István egykori házában.

17 *Ablakvályú*. Mint fent, h: 37 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 63.15.12.

18 *Ablakvályú*. Mint fent, h: 37 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 63.15.13.

19 *Kéménygomb*. Vázaserű, hegyes csúccsal, rátétes díszítménnyel. Zöldmázás. M: 30 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 63.15.9. Gyűjtötte Kresz Mária, Maksa István házában kéményén állt, „ez mutatta, hogy itt cserepes van ebben a házban.”

Ifj. Maksa István edényei

20 *Nagy tál*. Sárgásfehér alapon több színű csikozás és virágozás. Átm: 55 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 51.27.14.

21 *Tányér*. Sárgásfehér alapon, több színű csikozás és virágozás. Átm.: 22 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 63.15.18.

22 *Szilke*. Sárgásfehér alapon több színű csíkozás és virágzás. 1893, „V. J.” azaz Varsányi Judit (id. Maksa Istvánné) betűjével. M: 17 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 63.15.7. Gyűjtötte Kresz Mária, Maksa István szomszédjától.

23 *Föld*. Dudi alapon vörös és zöld színnel díszített. Átm.: 18 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 63.15.8.

24 *Bödön*. Fehér alapon ólompapír patronnal, ecsettel festett díszítmény. 1908-ban készült. M: 23 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 51.27.8.

Maksa János edényei

25 *Butella*. Szignált. 1883. Első lapján kockázott félkörök között virágág, két kis madárral. Hátsó lapján felirat: „Szilágyi Ferenc az én nevem mög gyön akkor az én kedvem” kezdetű ajánlás, majd átok arra, „aki ezen butélának szorul lopására”. A keskeny oldalakon leveles inda, az egyik oldalon az aláírás függőleges irányban. Zöldmázás. M: 26 cm. Szeged, Móra F. Múzeum. Ltsz. 50.719. A gyűjtés helye: Orosházi tanyák.

26 *Butella*. Szignált. 1884. Első lapján négy kockázott félkörből alkotott mértani minta évszámmal és névaláírással. A hátlapon ugyanolyan minta. Zöldmázás. M: 22 cm. Néprajzi Múzeum, Ltsz. 57.20.7.

27 *Butella*. Szignált. 1885. Első lapján kockázott félkörök között kosaras virág három tulipánnal, évszámmal és aláírással. Hátlapján leveles száron tulipán. Egyik keskeny oldalán leveles inda, a másik oldalon zsinorozás. Zöldmázás. M: 22 cm. Hmv. Tornyai J. Múzeum, Ltsz. 52.31.1. (IV. t. 1.).

28 *Butella*. Szignált. 1893. Első lapján négy kockázott félkörből alkotott mértanias minta és felirat. Hátlapján két kockázott félkör között ajánlás: „Nagy Péter az én nevem mög gyön akkor az én kedvem” kezdettel, majd „zöld butéla az én nevem” kezdetű vers. Zöldmázás. M: 24,5 cm. Hmv. Kajári gyűjtemény.

29 *Butella*. Szignált. 1895. Felirata: „Laczkó Lajos uramé. . .” Zöldmázás. Hmv. Tornyai J. Múzeum, Ltsz. 52.30.1.

30 *Butella*. 1876. Első lapján a teljes lapot betöltő leveles szár, négy váltakozó irányú tulipánnal. Hátlapján két kockázott félkör között ajánlás: „Buzi Ferenc az én Nevem Mög gyön akkor az én kedvem” kezdetű szöveggel. Keskeny oldalain zsinórzás. Szokatlan olivzöld színű. M: 20 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 53.61.336. Wiener gyűjtemény.

31 *Butella*. 1883. Első lapján a teljes lapot betöltő aszimmetrikus leveles szár, egy tulipánnal és három kis madárral. A hátlapon két kockázott félkör között ajánlás: „Lukács Imre az én nevem” kezdettel. Keskeny oldalain zsinórozás. Zöldmázás. M: 22 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 53.61.373. Wiener gyűjtemény. (IV. tábla 2. kép).

32 *Korsó*. Fekete alapon fehér és dudi színű díszítés, különálló virágok sora. M: 31 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 55.5.16. Gyűjtötte Kresz Mária, Maksa Juliannától, akinek Maksa János készítette ajándékba.

33 *Butykoskorsó*. Egyszínű zöldmázás, alul kilátszik a fehér angob, átlátszó máz alatt. M: 28 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 64.42.2. Szintén Maksa Juliannának készítette Maksa János.

Maksa Mihály edényei

34 *Nagy tál*. Dudi színű. Középpüth kosaras virág három tulipánnal, peremén egyenes száron tulipánsor. Átm: 52 cm. Hmv. Kajári gyűjtemény.

35 *Szilke*. Sárga-fekete alapon fehér pöttyök sora. M: 23 cm. Hmv. Tornyai J. Múzeum. Ltsz. 53.33.1. (VIII. t. 4.).

36 *Bögre*. Sárga-fekete alapon fehér pöttyök sora. M: 11 cm. Hmv. Tornyai J. Múzeum. Ltsz. 52.253.

37 *Köcsög*. Fehér alapon váltakozva függőleges zöldmázás sáv és „moha” kendővel nyomkodott sötétbarna sáv. M: 22 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 64.42.3. Gyűjtötte Kresz Mária, Maksa Mihály házában.

38 *Kancsó*. Vörös-fekete alapon fehér pöttyök sora. M: 18 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 53.61.648. Wiener gyűjtemény. (VIII. t. 3.)

39 *Bödön*. Szignált. „Veigert Józsi é és Volf Julianná é”. Sárga-fekete alapon pöttyös dísz és egyenes száron tulipánsor. M: 26 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 142.455 (VII. t. 1.).

40 *Bödön*. 1890. június 5. „Kasza Örszebet é”. Sárga-fekete alapon pöttyös dísz és egyenes száron tulipánsor. M: 27 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 53.61.73. Wiener gyűjtemény. (NÉ. 1954. XXV. t. 19.)

41 *Bödön*. Szignált. 1904. március 28. „Dopsa Juliannáé”. Sárga-fekete alapon pöttyös dísz és egyenes száron tulipánsor. M: 23 cm. Hmv. Kajári gyűjtemény.

- 42 *Bödön*. Szignált. 1905. december 21. „Maksa Juliannáé”. Sárga-fekete alapon pöttyös dísz és különálló tulipánok sora. M: 22 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 64.42.5. Gyűjtötte Kresz Mária, Maksa Mihály egykori házában.
- 43 *Bödönfödő*, füles fogóval. 1907. november 14. Magafalán fehér írókás felirat máz alatt. Átm: 22 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 55.5.10. Gyűjtötte Kresz Mária, Maksa Mihály házában.
- 44 *Bödönfödő*, gomb fogóval. Zöldmáz. A hozzátartozó zöld bödön eltörött, felirata szerint 1884 december 4-én készült Koncz Borbála és Julianna részére.
- 45 *Butykoskorsó*. 1889. Dudi alapon egyenes száron tulipánsor. M: 40 cm. Hmv. Magángyűjtemény. (VIII. t. 2.)
- 46 *Dohánytartó*. Szignált. 1907. április 20. Hordóforma, dudi színű. M: 12 cm. Hmv. Magántulajdon.
- 47 *Dohánytartó fődője*, kutya alakú fogóval. Dudi alapszínű. Átm: 21 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 55.5.11. Gyűjtötte Kresz Mária, Maksa Mihály egykori házában.
- 48 *Ember alakú dohánytartó*; Szignált. 1903. M: 25 cm. Hmv. Tornyai J. Múzeum Ltsz. 52.286.1.
- 49 *Ételhordó része*. 1889. Sárga-fekete alapú fehér pöttysorral. M: 8 cm, átm: 15,5 cm. Hmv. Magántulajdon. (IX. t. 2.)
- 50 *Ételhordó része*. 1900. Sárga-fekete alapú fehér pöttysorral. M: 8 cm, átm: 15,5 cm. Hmv. Magántulajdon. (IX. t. 2.)
- 51 *Locsoló*. Szignált. 1907. „Maksa Julianná é”. Vörös-fekete alapú fehér pöttysorral. H: 25 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 55.5.14. Gyűjtötte Kresz Mária, Maksa Mihály egykori házában. (IX. t. 3.)
- 52 *Locsoló*. Szignált. 1895. „Dopsa Julianná é”. Vörös-fekete alapú, fehér pöttysorral. Füle letört. H: (fül nélkül) 20 cm. Hmv. Tornyai J. Múzeum. Ltsz. 52.439.1.
- 53 *Kettős só- és paprikatartó*. Szignált. 1900. szeptember 15. Vörös-fekete alapon fehér pöttysorral. H: 18 cm. Hozzávaló két kis fődő átm: 9 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 63.15.1. Gyűjtötte Kresz Mária, Maksa Mihály egykori házában. (IX. t. 1.)
- 54 *Kettős só- és paprikatartó*. 1900. „Puskel Mári é”. Dudi színű. Szeged, Móra F. Múzeum. Ltsz. 52.1949.1.
- 55 *Csalikancsó*. Szignált. 1871. Vörös alapon fehér pöttyökből alkotott szőlőfürtökkel. Körzövel előrajzolt áttörés. Felirata: az aljára karcolt. M: 20,5 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 50.4.156. Gyűjtötte Csilléry Klára. (I. t. 1—2.)
- 56 *Csalikorsó*. Szignált. 1878. december 17. Szokásos kerekszájú forma, körzövel előrajzolt áttöréssel. Zöldmáz. M: 78 cm. Hmv. Tornyai J. Múzeum. Ltsz. 52.132. (A tárgyat Kiss Lajos leltározta, a leltárcédula szerint neve: „sokcsöcsű kancsó”).
- 57 *Csalikorsó*. Szignált. 1893. május 23. Kerekszájú forma, körzövel előrajzolt áttöréssel. Zöldmáz. Felirata az aljára karcolt. M: 25,5 cm. Hmv. Magántulajdon. (VIII. t. 4.)
- 58 *Butella*. 1880. június 23. Első lapján: „Németh István az én nevem”, hátlapján: „Szentséges Úr Isten” kezdetű felirat. Zöldmáz. M: 18 cm. Hmv. Tornyai J. Múzeum. Ltsz. 50.738. Gyűjtötte Kiss Lajos.
- 59 *Butella*. 1882. július 31. Első lapján: „Karsai Dániel az én nevem”, hátlapján: „Szentséges Úr Isten” kezdetű felirat. Zöldmáz. M: 20,5 cm. Hmv. Tornyai J. Múzeum. Ltsz. 50.757. Gyűjt. Kiss Lajos.
- 60 *Butella*. 1882. június 21. Első lapján: „Hódi Ferenc az én nevem”, hátlapján: „Szentséges Úr Isten” kezdetű szöveg. Zöldmáz. M: 24 cm. Hmv. Tornyai J. Múzeum. Ltsz. 50.804 (IV. t. 3—4.)
- 61 *Butella*. Szignált. 1884. április 22. Első lapján: „Kádár István é ezen butella”, hátlapján: „Szentséges Úr Isten” kezdetű szöveg. Zöldmáz. M: 20,5 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 53.61.375. Wiener gyűjtemény.
- 62 *Butella*. 1886. Első lapján: a „Talpra magyar” négy sora. Hátlapján rozetta és kockázott félkör. Zöldmáz. M: 25 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 141.754.
- 63 *Butella*. 1888. Mindkét oldalon mértani minta. Zöld máz. M: 23,5 cm, Néprajzi Múzeum. Ltsz. 53.61.401. Wiener gyűjtemény.
- 64 *Butella*. Szignált. 1899. november 4. Első lapján: „Albert István az én nevem”, hátlapján „Áld meg Isten ezt a hazát” kezdetű felirat. M: 21 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 53.61.411. Wiener gyűjt. (NÉ. 1954. XXVII. t. 27.)
- 65 *Butella*. Szignált. 1899. december 28. Első lapján: „Áld meg Isten ezt a hazát” felirat eleje, hátlapján rozetta. Zöldmáz. M: 21 cm. Szeged, Móra F. Múzeum. Ltsz. 55.17.2. Gyűjtés helye: Balástya.
- 66 *Butella*. 1901. „Áld meg Isten ezt a hazát”. Zöldmáz. Hmv. Magántulajdon. Lázár gyűjtemény.
- 67 *Butella*. Szignált. Első lapján: „Isten adj hazánk felett” kezdetű vers, hátlapján geometrikus díszítmény, és a felirat vége. Zöldmáz, fenéke sárgamáz. M: 19 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 62.177.12.

68 *Butella*. Szignált. Első lapján: „Tóth István az én nevem”, kezdetű ajánlás, majd „Isten adj hazánk felett” kezdetű szöveg eleje, a hátlapon a szöveg vége és geometrikus díszítés. Zöldmázás. M: 19 cm. Hmv. Tornyai J. Múzeum. Ltsz. 50.707.

69 *Butella*. Első lapján: „Elégeld meg a’ szenvedést” kezdetű szöveg, a hátlapon egy rozetta. Zöldmázás. M: 21 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 51.269.

70 *Butella*. Első lapján: „Jó Istenem azt add érni nekem” kezdetű szöveg, hátlapján függőleges indavonal, hajlataiban ún. halálfogas minta. Rendkívül világoszöld színű. M: 24 cm. Szeged, Móra F. Múzeum. Ltsz. 50.745. Lelőhelye: Pitvaros, Békés m.

71 *Butella*. Első lapján: „Istenem add érni nekem” kezdetű szöveg, hátlapján rozetta és kockázott félkör. Zöldmázás. M: 20 cm. Magángyűjtemény.

72 *Butella*. Első lapján: „Zöld butella az én nevem” kezdetű szöveg, hátlapján mértani minta. Zöldmázás. M: 23 cm. Szeged, Móra F. Múzeum. Ltsz. 50.868. Lelőhelye: Békés.

73 *Butella*. Első lapján: „Fazekas József az én nevem” kezdetű ajánlás, hátlapján: „Tudod mért született magyarnak” kezdetű szöveg. Zöldmázás. M: 20 cm. Szeged, Móra F. Múzeum. Ltsz. 50.779.

74 *Butella*. Első lapján: „Szentséges Úr Isten” kezdetű szöveg, hátlapján mértani díszítmény, függőleges zsinórozás. Zöldmázás. M: 21 cm. Néprajzi Múzeum. 53.61.443. Wiener gyűjtemény.

75 *Butella*. Első lapján rozetta alatt: „Maksa János ez a butella” felirat, hátsó lapján rozetta alatt „Készült 1908 ik év Junius 5”. Zöldmázás, alja sárgamázás. M: 15 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 53.61.421. Wiener gyűjtemény.

76 *Kulacs*. Szignált. 1907. június 26. „Kis Pál tulajdona”. Felirata: „Szentséges Úr Isten” kezdetű szöveg. Zöldmázás, áttört rozettával. M: 24 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 53.61.180. Wiener gyűjtemény. (NÉ. 1954. XXIX. t. 35)

77 *Kulacs*. 1905. Maksa Jánosné. Fekete alapon fehér írókás felirat: „Áld meg Isten ezt a hazát”. M: 24 cm. Hmv. Magántulajdon. (X. t. 2.)

78 *Hordókulacs*. hat hordóból. 1876. május 29. Felirata: „A ki iszik belőle váljon egészségire”. M: 26 cm. Zöldmázás. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 60.139.43. Gyűjtötte Lindner László Békéscsabán.

79 *Hordókulacs*. Felirata: „Szenási György é”, „A ki iszik belőle vájjon egészségire”. Zöldmázás, fadugóval és szíjazattal. M: 21 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 53.61.206. Wiener gyűjtemény.

80 *Hordókulacs*, hat hordóból. 1875. április 26. „Varga András é”. Felirata: „Készítette nem magának. . .” Zöldmázás. M: 30 cm. Szeged, Móra F. Múzeum. Ltsz. 50.717.1.

81 *Könyvbutella*, „*Zsoltárbutella*”. 1880. Fekete alapon fehér és vörös írókás díszítés és zöld máz foltok. Egyik lapján kettős virág, másik lapján kosaras virág, három tulipánnal. M: 13,5 cm. Hmv. Tornyai J. Múzeum. Ltsz. 52.42.1. Gyűjtötte: Tornyai János. (VII. t. 2.)

82 *Könyvbutella*. Szignált. 1894. Fekete alapon fehér írókás díszítés, mindkét lapján magyar címer. M: 14 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 53.61.596. Wiener gyűjtemény. (VII. t. 1.)

83 *Könyvbutella*. 1874. Fekete alapon fehér írókás díszítmény. Első lapján írókás felirat: „Herényár István ez a butéla”, hátlapján hármás virág. M: 16,5 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 53.114.21. (V. t. 4.)

84 *Könyvbutella*. 1885. Fekete alapon fehér minta. Mindkét lapján kosaras virág, három tulipánnal. M: 18 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 53.61.598. Wiener gyűjtemény. (VII. t. 3.)

85 *Könyvbutella*. Olvashatatlan évszám. Fekete alapon fehér minta. Egyik lapján kosaras virág, három tulipánnal, hátlapján „Égető Lajos” neve. M: 9,5 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 53.61.604. Wiener gyűjtemény.

86 *Tintatartó*. Szignált. 1889. április 12. Zöldmázás, áttört díszítéssel. Hátlapja vörös alapú, fehér írókával festett magyar címerrel. Aláírás és a fenekébe karcolt évszám. Porzója megvan, a tintatartó edény hiányzik. M: 17 cm. Néprajzi Múzeum Ltsz. 53.61.689. (NÉ. 1954. XXV. t. 18.)

87 *Tintatartó*, „*kalamáris*”. Szignált. 1887. január 15. Zöldmázás, áttört díszítéssel. Hátlapja vörös alapú, fehér írókával festett magyar címerrel. Aláírás és évszám a fenekébe karcolt. Törött, a hátlap felé hiányzik. M: 17,5 cm. Hmv. Magántulajdon.

88 *Tintatartó*. Szignált. 1907. január 23—24. Zöldmázás, körzővel előrajzolt, áttört, illetve vésett díszítéssel. Hátlapján vörös alapon magyar címer. M: 19 cm. Budapest, Pécsi Sándor gyűjteménye.

89 *Porzó*, „*porozó*”. 1891. április 14. Dudi alapon írókás díszítmény. M: 7 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 55.5.15. Gyűjtötte Kresz Mária, Maksa Mihály egykori házában.

90 *Cserépkosárka fedővel*, „*kis garaboly*”. Szignált. 1898. Ovális forma, kosárfüllel, áttört díszítéssel. Piros-fehér-zöld színezés. M: 20 cm, Hmv. Magántulajdon. (X. t. 3.)

91 *Cserépkosárka*. Ovális forma, kosárfüllel, áttört díszítéssel. Zöldmázás. M: 20 cm. Hmv. Tornyai J. Múzeum. Ltsz. 52.355.1.

92 *Fésűtartó*. Szignált. 1878. Zöldmázás. Áttört díszítéssel. M: 22 cm. Szeged, Móra F. Múzeum. Ltsz. 52.1999.1. Lelőhelye: Orosházi tanyák.

93 „*Uborkás kanta*”. 1902. szeptember 18. Kétfülű. Sárga máz alatt fehér írókás felirat. Ráállí födője volt gombfogóval, de elveszett. M: 33 cm. Hmv. Magántulajdon.

- 94 *Börtölcser*. 1894. december 18. Magafalán mázas. H: 25,5 cm. Hmv. Magántulajdon.
- 95 *Szalonnafödő*. Födőszerű, kerek lyukkal. Átm: 23 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 55.5.9. Gyűjtötte Kresz Mária, Maksa Mihály egykori házában.
- 96 „*Spárgaborító*”. 1880. április 10. Mázatlan, irókás felirattal. M: 32 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 55.5.8. Gyűjtötte Kresz Mária, Maksa Mihály egykori házában.
- 97 *Ablakályú*. 1903. november 20. Magafalán mázas. H: 37,5 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 55.5.12. Gyűjtötte Kresz Mária, Maksa Mihály egykori házában.
- 98 *Függönygomb*. 1900. december 14. Fehér, zöld mázfoltokkal. Átm: 8 cm. Két darab. Hmv. Magántulajdon. (VI. t. 3—4.)
- 99 *Függönygomb*. 1902. július 25. Zöldmázás. átm: 9 cm. Csak egy darab. Hmv. Magántulajdon.
- 100 *Kapugomb*. 1897. május 20. Fekete alapon fehér. M: 31 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 53.61.804. Wiener gyűjtemény. (NÉ. 1954. XXX. t. 38.)
- 101 *Kerítésgomb*. 1906. április 25. Fekete alapon fehér. M: 17 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 53.61.806. Wiener gyűjtemény.
- 102 *Kerítésgomb*. 1906. április 25. Fekete alapon fehér. M: 15 cm. Hmv. Tornyai J. Múzeum. 3 darab. Ltsz. 52.400, 52.401 és 52.402.
- 103 *Tábla*, Maksa Mihály házábanak tűzfaláról. Domborműves magyar címer, fehér alapon színezett. M: 19 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 55.5.4. Gyűjtötte Kresz Mária.
- 104 *Tábla házszámmal*, Maksa Mihály házábanak tűzfaláról. Fekete alapon fehér számjegyek: „V. 214” M: 21 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 55.5.3. Gyűjtötte Kresz Mária.
- 105 *Tábla*. 1885. Maksa Mihály házábanak tűzfalán. Átm: kb. 25 cm.
- 106 *Tábla*, szarufáról. Szignált. 1894. Vörös-fekete alapon fehér irókás felirat, hátlapján magafalán irókás felirat: „A gyenge erőtlen ember. . .” kezdetű szöveg. M: 21 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 55.5.7. Gyűjtötte Kresz Mária, Maksa Mihály egykori házában. (V. t. 3—4.)
- 107 *Tábla*, szarufáról. Ugyanaz a felirat, mint a fenti darabon. Törött, hiányos.
- 108 *Tábla*, oszlopról. Szignált. 1886. Sötét alapon irókával festett magyar címer. Hátlapján aláírás. M: 32 cm. Hmv. Tornyai J. Múzeum. Ltsz. 50.648.
- 109 *Tábla*, oszlopról. Szignált. 1891. Sötét alapon irókával festett magyar címer. Hátlapján magafalán irókás felirat. M: 32 cm. Hmv. Tornyai J. Múzeum. Ltsz. 50.649.
- 110 *Tábla*, oszlopról. Szignált. 1892. Vörös alapon irókával festett magyar címer. Hátlapján magafalán irókás felirat. M: 32 cm. Néprajzi Múzeum. Ltsz. 55.5.5. Gyűjtötte Kresz Mária, Maksa Mihály egykori házában. (V. t. 1—2.)
- 111 *Tábla*, oszlopról. Szignált. 1906. Fekete alapon irókával festett magyar címer. Hátlapján magafalán irókás felirat. M: 32 cm. Néprajzi Múzeum. 55.5.6. Gyűjtötte Kresz Mária, Maksa Mihály egykori házában.
- 112 *Tábla*, a tornác faláról. Szignált. 1899. november 30. Fekete-vörös alapon fehér irókás felirat: „Felséges Isten a' mi szerető jó édes Atyánk”. M: 26 cm. Hmv. Magántulajdon. (VI. t. 1.)
- 113 *Tábla*, a tornác faláról. Szignált. 1899. november 30. Fekete-vörös alapon fehér irókás felirat: „Jöjj bé hozzánk kérünk! Jézusunk drága vendégünk”. Hátán magafalán irókás felirat a nével és évszámmal. M: 26 cm. Hmv. Magántulajdon. (VI. t. 3.)
- 114 *Tábla*, a tornác faláról. Fekete-vörös alapon fehér irókás felirat: „Én Uram én Istenem ha már nem lehetek hasznodra Ne legyek bosszantásodra.” M: 26 cm. Hmv. Magántulajdon.
- 115 *Tábla*, a tornác faláról. 1903. november 20. Fekete alapon fehér irókás felirat, zöld mázfoltokkal: „Én jó Istenem légyen néked örök magasztalás hogy rá segítettél engem újjá építhettem hajlékomat”. M: 26 cm. Hmv. Magántulajdon. Kresz Mária

MIHÁLY MAKSA, DER „SCHÜSSELMACHER”

Mihály Maksa war 'Schüsselmacher' (*tálas*) und Hafner in dem ehemaligen Marktflücken Hódmezővásárhely, welcher Ort das grösste Erzeugungszentrum der Hafnerei in Ungarn war. Dieses Hafnerzentrum war das erste, über welches wir noch aus den 1910-er Jahren aus der Feder des vorzüglichen Ethnographen Lajos Kiss eine gründliche volkskundliche Beschreibung besitzen, nach ihm haben hier die Zahl der Meister im vorigen Jahrhundert mehrere Hunderte ansgemacht. Von nieregends sind so viele irdene Geschirre und von so hohem künstlerischem Niveau auf uns geblieben, wie aus Hódmezővásárhely, eben deswegen mag es eine Wichtigkeit haben, mit einem der Schüsselmacher-Meister dieser Stadt bekannt zu werden. Auf Mihály Maksa ist unsere Wahl deswegen gefallen, weil wir seine Keramik von den übrigen genau abzusondern vermögen, wir kennen nämlich mehr als 30 signierte Geschirre von ihm und auf Grund dieser können wir bisher insgesamt 82 Stücke ihm zuschreiben. Auch durch einen anderen Umstand wird es motiviert, dass wir die Wirksamkeit eben dieses Meisters zum Gegenstand einer Bearbeitung gewählt haben. Einige chronikenartige Hefte sind von ihm auf uns geblieben, aus welchen wir die Geschehnisse seines

Lebens kennen lernen können und vor uns sich auch seine Geisteswelt aufschliesst. Mihály Maksa war nämlich ein ausserordentlich schriftliebender Mensch und obgleich Spross von armen Eltern, die Tagelöhner waren, absolvierte er abgesehen von einer Klasse das Gymnasium des Ortes und beabsichtigte einmal Pfarrer zu werden. Nach dem Tode seines Vaters war er gezwungen seine Schulstudien zu unterbrechen und zu seinem älteren Bruder István als Schüsselmacher- bzw. Hafnergeselle einzutreten; seine Brüder waren nämlich Schüsselmacher. Auf Grund einiger signierter Geschirre können wir die Werke der Brüder Maksa charakterisieren, aber auch die von Mihály Varsányi, der der Schwiegervater von István Maksa war. Auf diese Weise vermögen wir die keramische Tätigkeit Mihály Maksas im Rahmen des Styles der Familie, weiter aber innerhalb jenes Styles, der für die Produkte der Hafnermeister in dem Újváros genannten Stadtteil von Hódmezővásárhely charakteristisch war, zu untersuchen. (Die zahlreichen Hafnermeister von Hódmezővásárhely arbeiteten nämlich in drei unterschiedlichen Stylarten in drei Vierteln der Stadt.) Die Analyse der Geschirre Mihály Maksas umfasst die wichtige Periode der Jahrhundertwende. Seine Wirksamkeit ist seit 1871, als er bei der Gelegenheit seiner Freisprechung für die Jugend der Zunft einen Vexierkunst verfertigt hatte, bis zu seinem Tode im Jahre 1908 zu verfolgen. Seine Arbeiten sind deutlich abzusondern von dem Styl der vorhergehenden Periode, aber auch von der um die Jahrhundertwende beginnenden Richtung in der Keramik. Unser Meister war ein die Traditionen verehrender, bescheidener Mensch, somit blieb er in seinen Arbeiten dem traditionellem Styl der Volkskunst treu. Sein Leben war schwer und mühselig, seine dreizehn Kinder sind meistens in früher Jugend gestorben, er wurde von Krankheit geplagt, nach Zeugnis seiner Schriften suchte er im Gebet nach Trost. Aus seinen beschrifteten Geschirren strömt uns derselbe Geist entgegen, wie aus seinen Schriften: in gehobener Stimme fleht er in Versen für das viel gelittene Vaterland und für die Freiheit. Sein Schicksal kann uns also auch das bezeugen, wie einer von den vielhundert armen Schüsselmachern von Hódmezővásárhely gelebt, gearbeitet und über die Dinge gedacht hat.

Maria Kresz